Journal Website

Legal Innovation Quarterly

Spring 2026

Volume 2, Issue 3

E-ISSN: 3115-8498

Iran's Criminal Policy on Digital Violence Against Women's Mental Health: With Reference to the World Health Organization's Approach

Jamal Beigi *[1], Zahra Eghbali [2]

1. Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Law Research Center, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran (Corresponding Author)*
2. Ph.D. Student, Department of Criminal Law and Criminology, Researcher at the Law Research Center, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran

***Corresponding author email address:** jamal_beigi@iau.ac.ir

Extended Abstract

1. Introduction

The rapid growth of digital technologies over the past decade has transformed the traditional structure of human relationships and gender relations and has created new arenas for the manifestation of violence. In this context, women are more exposed than other groups to hidden and overt forms of digital violence; although this violence occurs without physical contact, its profound psychological intensity threatens their psychological security, freedom of expression, self-esteem, and social functioning. This phenomenon has become an emerging crisis, particularly in the post-COVID era and with the increase in dependence on online platforms. In Iran, likewise, statistics on cases related to online harassment, the dissemination of private images, and cyber threats against women are on the rise.

Received: 17 January 2026 - **Accepted:** 18 March 2026 - **Published:** 21 March 2026

Beigi, Jamal; and Eghbali, Zahra. (2026). "Iran's Criminal Policy on Digital Violence Against Women's Mental Health: With a Focus on the World Health Organization's Approach." Legal Innovation Quarterly, 2(3), pp. 135-174
Doi: https://doi.org/10.22034/lir.2026.2085421.1031

© 2026 The Authors. Published by Legal Innovation Research Institute, Tehran, Iran. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

The principal issue addressed by the present study is the existing gap between Iran's criminal policy approach and global standards. Iran's criminal policy is primarily focused on penal responses and punishment-oriented measures and pays less attention to preventive mechanisms based on mental health and subsequent support. By contrast, the World Health Organization (WHO), adopting a holistic approach, regards digital violence as part of "gender-based violence" and as a serious threat to public health. The researcher's principal concern is to examine the extent to which Iran's current policies are aligned with mental health components and what reforms are necessary to enhance their effectiveness. Accordingly, the present study seeks to answer the following questions: To what extent is Iran's criminal policy aligned with global standards for combating digital violence, and which mental health components have been overlooked in this policymaking?

2. Research Methodology

The research method adopted in this study is descriptive-analytical. To this end, data concerning Iran's domestic laws, including the Computer Crimes Law and the Islamic Penal Code, as well as the documents and guidelines of the World Health Organization, have been collected through library-based and documentary research. Subsequently, adopting a comparative approach, the theoretical foundations and operational strategies of both fields have been assessed and evaluated. The analysis focuses on identifying the gap between Iran's exclusively legal-criminal approach and the WHO's health-oriented approach.

3. Research Findings

The research findings can be classified under two main headings: "Analysis of Criminological Manifestations" and "Contrast Between Policy Approaches."

1. Typology of Digital Violence and Its Legal Status in Iran

The analyses indicate that three categories of offenses have posed the greatest threats to women in Iranian cyberspace.

*Pornography and Image Abuse (Revenge Pornography): Under Articles 742 to 746 of the Islamic Penal Code, the dissemination of private images has been criminalized. However, the findings indicate that these offenses are often committed with the aim of infringing reputation and assassinating character, and that women, owing to their gender-specific characteristics, are the principal victims of this phenomenon. Although the current law criminalizes the conduct, it does not pay sufficient attention to the aspects of "structural victimization" or to the remediation of psychological harm resulting from the violation of dignity.

*Cyber Trafficking and Sexual Exploitation: Cyberspace has provided a platform for the "identification," "recruitment," and "deception" of women by human trafficking networks. Although the Law on Combating Human

Trafficking (2004) exists, establishing the role of digital intermediaries and combating networks that use cryptocurrencies remain challenging.

*Online Harassment and Symbolic Violence: Cyber harassment, approximately 90 percent of which is directed against women, creates an environment filled with anxiety and insecurity. In addition, the study refers to a novel form of violence termed "symbolic violence" or "the imposition of beauty ideals." Unregulated advertising for cosmetic surgery in Iranian cyberspace places women under psychological pressure to change their bodies, which constitutes harm to public health but has not been expressly criminalized under criminal law [cite: 380–385].

2. The Contrast Between the Health-Oriented Paradigm (WHO) and the Security-Oriented Paradigm (Iran)

The comparative findings indicate that the World Health Organization regards digital violence as an extension of gender-based violence and as a "public health" crisis with consequences such as chronic anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder (PTSD). The Organization's strategy is based on "primary prevention" (education and media literacy), "secondary prevention" (risk screening and psychological intervention), and "tertiary support" (victim empowerment) [cite: 408–412].

In contrast, Iran's criminal policy is primarily based on the paradigms of "moral security" and "criminalization." Existing laws focus more on the conduct of the offender than on the psychological condition of the victim. Iran lacks national protocols for the psychological support of victims of cyber violence and does not have a targeted educational system for the prevention of these offenses. This policy gap has resulted in persistently high rates of psychological harm and non-reporting among women, despite police and judicial responses.

4. Conclusion and Recommendations

The present study concluded that Iran's criminal policy toward digital violence against women, although active in the punitive dimension and in responding to clear manifestations (such as the dissemination of images), has serious gaps in the preventive and supportive dimensions. The current situation indicates the predominance of a one-dimensional penal approach that regards digital violence merely as a security disorder, whereas, according to WHO standards, this phenomenon is a public health problem.

The absence of a precise definition of gender-based cyber violence, the lack of enforcement mechanisms to address symbolic violence (such as harmful beauty advertising), and the absence of a link between the judicial system and the mental health system have been identified as the main challenges. To move beyond the current situation and enhance the effectiveness of criminal policy, the following recommendations are proposed:

1. Integration of Penal Policy and a Health-Oriented Approach: A transition from a purely reactive approach to an approach in which therapeutic and counseling interventions form part of the judicial proceedings. The establishment of psychological service centers specifically for victims of digital violence and the design of a national counseling protocol are necessary.

2. Legal Reforms: The criminalization of emerging forms, such as "gender-based deepfakes" and "beauty-related symbolic violence," and the legal definition of gender-based digital violence.

3. Social and Educational Prevention: A focus on digital literacy and cyber safety education for women and girls in order to increase psychological resilience, in accordance with WHO recommendations on primary prevention.

4. Development of Supportive Infrastructure: The establishment of safe and confidential reporting systems for vulnerable women and the requirement for domestic platforms to comply with user security standards.

Ultimately, effective criminal policy requires health and mental health institutions, alongside the police and the Judiciary, to play an active role in the process of prevention and treatment so that women's psychological security in the digital environment is ensured.

Keywords: Digital violence; women; mental health; criminal policy; World Health Organization; victim-centered approach.

Funding
This article has no financial support or funding.

Authors' Contributions
Jamal Beigi: Conceptualization, data curation, validation, project administration, and resources.
Zahra Eghbali: Methodology, formal analysis, writing – review & editing, investigation, writing – original draft.

Conflict of Interest
According to the authors' declaration, there is no conflict of interest regarding this article.

Ethical Considerations
This study was conducted based on the analysis of legal documents, statutes, judicial decisions, and library-based sources. It did not involve human participants, animals, or personal data; therefore, ethical approval from an institutional ethics committee was not required. Nevertheless, the authors adhered to the principles of academic integrity, research honesty, proper citation practices, and respect for intellectual property rights throughout all stages of the research.Generative artificial intelligence (AI) tools were used solely to assist with language editing, improving the structure of the manuscript, and enhancing the readability of the text. These tools did not

contribute to the study design, scientific analysis, interpretation of findings, drawing of conclusions, or any research-related decision-making. The author(s) assume full responsibility for the accuracy, originality, and final content of the manuscript.

Authors' Approval

All authors have read and approved the final version of the manuscript and consent to its publication.

بهار ۱۴۰۵
دوره ۲، شمارهٔ ۳
شاپای الکترونیکی:
۳۱۱۵-۸۴۹۸

فصلنامه نوآوری حقوقی

وبسایت مجله

سیاست جنایی ایران در قبال خشونت دیجیتالی علیه سلامت روانی زنان با نگاهی بر رویکرد سازمان بهداشت جهانی

جمال بیگی[*۱]، زهرا اقبالی[۲]

۱. استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران (نویسندهٔ مسئول).
۲. دانشجوی دکتری تخصصی گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی، پژوهشگر مرکز تحقیقات حقوق، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

[*] ایمیل نویسندهٔ مسئول: jamal_beigi@iau.ac.ir

چکیده

خشونت دیجیتال علیه زنان صرفاً صورت الکترونیکی جرائم سنتی نیست، بلکه به‌واسطهٔ ویژگی‌هایی مانند قابلیت تکثیر و بازنشر سریع، ماندگاری داده، ناشناس‌مانی نسبی، امکان دسترسی فرامرزی، ترکیب رفتارهای متعدد در یک فرایند واحد و پیوند آن با سازوکارهای پلتفرمی، می‌تواند دامنه و استمرار آسیب را افزایش دهد. مسئلهٔ اصلی پژوهش حاضر آن است که آیا سیاست جنایی ایران، در مواجهه با مصادیقی چون انتشار بدون رضایت تصاویر خصوصی، تحریف و انتشار محتوای تصویری، تهدید و مزاحمت برخط و بهره‌کشی جنسی تسهیل‌شده با فناوری، از ظرفیت لازم برای حمایت مؤثر از سلامت روانی زنان برخوردار است یا خیر. پژوهش با روش توصیفی ـ تحلیلی و رویکرد تطبیقی، نخست مفهوم خشونت دیجیتال را به‌صورت عملیاتی تفکیک می‌کند؛ سپس مقررات کیفری ایران، به‌ویژه مواد ۷۴۴، ۷۴۵ و ۷۴۶ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) و مقررات مرتبط را از منظر عناصر جرم، قلمرو حمایت، قابلیت انطباق با فناوری‌های نوظهور و آثار حمایتی بررسی می‌کند؛ در ادامه، مؤلفه‌های سلامت‌محور مورد تأکید سازمان جهانی بهداشت را به معیارهای قابل سنجش برای ارزیابی سیاست جنایی تبدیل می‌کند. نوآوری مقاله در ارائهٔ «مدل سیاست جنایی چهارحلقه‌ای خشونت دیجیتال» است که پاسخ کیفری را در کنار پیشگیری، حمایت سلامت‌محور و حکمرانی/ پاسخ‌گویی نهادی قرار می‌دهد و برای هر حلقه شاخص‌های حقوقی و اجرایی پیشنهاد می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که حقوق کیفری ایران در برخی رفتارهای مشخص، ازجمله انتشار غیرمجاز محتوای خصوصی و تحریف تصویر یا صوت، ابزار جرم‌انگاری دارد؛ اما این پوشش، معادل شناسایی جامع خشونت دیجیتال به‌عنوان یک پدیدهٔ آسیب‌زا برای سلامت روان نیست. خلأ اصلی نه فقط در فقدان عنوان مجرمانهٔ مستقل، بلکه در نبود پیوند نظام‌مند میان جرم‌انگاری، پیشگیری، خدمات سلامت روان، سازوکارهای گزارش‌دهی امن، حذف سریع محتوای زیان‌بار، ثبت داده‌های تفکیک‌شده و ارزیابی اثربخشی سیاست‌هاست. از این رو، مقاله به‌جای توصیهٔ کلی به تقویت قوانین، اصلاحات مشخصی را در سه سطح تقنینی، اجرایی و داده‌ای پیشنهاد می‌کند.

واژگان کلیدی: خشونت دیجیتال، زنان، سلامت روان، سیاست جنایی، سازمان جهانی بهداشت، بزه‌دیده‌محوری.

دریافت‌شده در تاریخ: ۲۷ دی ۱۴۰۴ - **پذیرش‌شده در تاریخ:** ۲۷ اسفند ۱۴۰۴- **منتشرشده در تاریخ:** ۱ فروردین ۱۴۰۵

بیگی، جمال؛ اقبالی، زهرا. (۱۴۰۵). «سیاست جنایی ایران در قبال خشونت دیجیتالی علیه سلامت روانی زنان با نگاهی بر رویکرد سازمان بهداشت جهانی». فصلنامه نوآوری حقوقی، دوره ۲، شماره ۳، صص ۱۳۵-۱۷۴.

Doi: https://doi.org/10.22034/lir.2026.2085421.1031

© 2026 The Authors. Published by Legal Innovation Research Institute, Tehran, Iran. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) License.

مقدمه

رشد شتابان فناوری‌های دیجیتال ساختار سنتی روابط انسانی و جنسیتی را دگرگون کرده و میدان‌های نوینی برای بروز خشونت فراهم آورده است. زنان بیش از سایر گروه‌ها در معرض اشکال پنهان و آشکار خشونت دیجیتال قرار دارند؛ خشونتی که بدون تماس فیزیکی، اما با شدت روانی عمیق، امنیت ذهنی، آزادی بیان، عزت‌نفس و کارکردهای اجتماعی آنان را تهدید می‌کند. این پدیده در کشورهای مختلف به‌عنوان یک بحران نوظهور مطرح شده و به‌ویژه در دوران کرونا و پساکرونا، با افزایش وابستگی به بسترهای برخط، بُعد تازه‌ای یافته است. در ایران نیز آمار رو به افزایشی از پرونده‌های مرتبط با آزار و اذیت برخط، تهدیدهای سایبری، انتشار تصاویر خصوصی و حملات سازمان‌یافتهٔ دیجیتال علیه زنان وجود دارد. با این حال، سیاست جنایی کشور همچنان بر پاسخ کیفری متمرکز است و کمتر به سازوکارهای پیشگیرانه مبتنی بر سلامت روان، حمایت‌های پسینی و مداخلات چندرشته‌ای توجه شده است. در مقابل، سازمان بهداشت جهانی با رویکردی کل‌نگر، خشونت دیجیتال را بخشی از «خشونت مبتنی بر جنسیت» و تهدیدی جدی برای سلامت عمومی تلقی می‌کند و راهبردها و دستورالعمل‌های مشخصی برای حمایت روانی، پیشگیری جمعیت‌محور، سیاست‌گذاری دیجیتال ارائه داده است.

اهمیت این پژوهش در آن است که برای نخستین‌بار، سیاست جنایی ایران را در پرتو استانداردهای سلامت‌محور سازمان بهداشت جهانی بررسی می‌کند و شکاف میان رویکرد حقوقی ـ کیفری ایران و رویکرد سلامت‌محورWHO[1] را نشان می‌دهد. این تحقیق با تلفیق دیدگاه‌های جرم‌شناسی، سلامت عمومی و حقوق دیجیتال، تلاش می‌کند تصویری دقیق از وضعیت کنونی و نیازهای اصلاحی ارائه دهد تا زمینه برای سیاست‌گذاری منسجم، پیشگیرانه و زن‌محور فراهم شود. درخصوص پیشینهٔ تحقیق مطالعات ارزشمندی صورت گرفته است. فلین[2] و همکاران (2020) در پژوهشی به قربانی‌شناسی خشونت جنسی تسهیل‌شده با فناوری پرداخته‌اند. هنری و پاول[3] (2018) نیز در کتاب خود رویکردی چندرشته‌ای به جرائم خشونت جنسی دیجیتال داشته‌اند. در منابع داخلی ارجمند و شریفی (۱۴۰۳) چالش‌های قانونی جرائم سایبری علیه زنان را بررسی کرده‌اند.

---

۱. سازمان بهداشت جهانی

2. Flynn
3. Henry & Powell

با این حال، وجه تمایز پژوهش حاضر در تمرکز بر شکاف میان رویکرد صرفاً کیفری ایران و رویکرد سلامت‌محور سازمان بهداشت جهانی است که تاکنون به‌صورت تطبیقی و با تأکید بر سلامت روان مورد واکاوی دقیق قرار نگرفته است. این مطالعه با طرح پرسش‌هایی چون «سیاست جنایی ایران تا چه حد با استانداردهای جهانی مقابله با خشونت دیجیتال علیه زنان همسویی دارد؟»، «کدام مؤلفه‌های سلامت روانی در سیاست‌گذاری ایران مغفول مانده‌اند؟»، «چه اصلاحاتی می‌تواند پاسخ ایران را کارآمدتر سازد؟» به مقایسهٔ تطبیقی می‌پردازد و در پایان چارچوبی پیشنهادی برای سیاست جنایی تقویت‌شده ارائه خواهد کرد.

۱. پیشینهٔ پژوهش و جایگاه نوآوری

مطالعات داخلی و خارجی پیشین عمدتاً در سه مسیر حرکت کرده‌اند: توصیف اشکال خشونت فناوری‌تسهیل‌شده؛ تحلیل حمایت کیفری از حریم خصوصی، حیثیت و امنیت زنان؛ و بررسی آثار روانی آزار و خشونت برخط. پژوهش‌های پیشین موجود در نسخهٔ اولیهٔ مقاله نیز بر قربانی‌شناسی، جرائم جنسی تسهیل‌شده با فناوری و چالش‌های قانونی جرائم سایبری علیه زنان تمرکز داشته‌اند. با این حال، صرف جمع کردن این مطالعات، خلأ نظری را پر نمی‌کند.

نوآوری این پژوهش در «انتقال معیارهای سلامت‌محور از سطح توصیه‌های کلی به سطح ابزار ارزیابی سیاست جنایی» است. در این مدل، سیاست جنایی مطلوب زمانی کامل تلقی می‌شود که چهار حلقه به یکدیگر متصل باشند: ۱. جرم‌انگاری و پاسخ قضائی؛ ۲. پیشگیری و کاهش خطر؛ ۳. حمایت بزه‌دیده‌محور و سلامت روان؛ ۴. حکمرانی داده، پاسخ‌گویی نهادی و ارزیابی نتیجه. بنابراین، پرسش مقالهٔ دیگر صرفاً این نیست که آیا رفتاری جرم‌انگاری شده است؟، بلکه این است که آیا نظام حقوقی می‌تواند از مرحلهٔ شناسایی رفتار تا کاهش آسیب و بازگشت بزه‌دیده به وضعیت ایمن، زنجیره‌ای مؤثر ایجاد کند؟

۲. روش‌شناسی و چارچوب تحلیلی پژوهش

این پژوهش از حیث هدف، کاربردی و از حیث روش، توصیفی ـ تحلیلی با رویکرد تطبیقی و تحلیل هنجاری است. واحد تحلیل، «سیاست جنایی در قبال خشونت دیجیتال علیه زنان است»، نه یک جرم منفرد. داده‌های پژوهش از سه دسته تشکیل می‌شود: نخست، قوانین و مقررات کیفری ایران؛

دوم، اسناد سیاستی و راهنماهای سازمان جهانی بهداشت؛ و سوم، مطالعات علمی و داده‌های رسمی یا گزارش‌های عمومی دربارهٔ جرائم سایبری. در بخش تجربی، اصل احتیاط رعایت شده است: هرجا دادهٔ ملی اختصاصی دربارهٔخشونت جنسیتی دیجیتال وجود ندارد، از تبدیل آمار عمومی جرائم سایبری به ادعای شیوع خشونت علیه زنان خودداری می‌شود.

برای عملیاتی کردن مقایسه، پنج معیار استخراج شده است: شناسایی و جرم‌انگاری، پیشگیری، حمایت و سلامت روان، پاسخ نهادی و دسترسی به عدالت و داده و ارزیابی معیارهای مزبور با توجه به تأکید WHO بر تولید شواهد، و سلامت (WHO, 2026a; WHO, 2022).

۳. مدل پیشنهادی: چارچوب چهارحلقه‌ای سیاست جنایی سلامت‌محور

مدل پیشنهادی مقاله بر این فرض استوار است که پاسخ کیفری، شرط لازم اما به‌تنهایی شرط کافی برای مقابله با خشونت دیجیتال نیست. چهار حلقه مدل عبارت‌اند از: حفاظت حقوقی، پیشگیری، ترمیم و سلامت، و حکمرانی و یادگیری. ویژگی نوآورانهٔ مدل آن است که خروجی هر حلقه، ورودی حلقهٔ بعدی است، برای مثال ثبت شکایت باید به ارجاع امن به خدمات سلامت منجر شود و دادهٔ حاصل از پرونده‌ها باید در طراحی سیاست پیشگیری مورد استفاده قرار گیرد.

جدول ۱: مدل چهارحلقه‌ای سیاست جنایی سلامت‌محور و شاخص‌های ارزیابی آن

پیشنهاد	خلأ قابل مشاهده در ایران	شاخص ارزیابی	کارکرد	حلقه
تعریف قانونی/ سیاستی خشونت دیجیتال و تکمیل مقررات برای مصادیق نوظهور	پوشش رفتارهای مشخص وجود دارد، اما پدیده به صورت جامع تعریف نشده	وضوح عنوان مجرمانه، سرعت حفظ ادله، تناسب پاسخ	جرم‌انگاری، تعقیب، ادله و جبران	۱. حفاظت حقوقی
برنامهٔ ملی پیشگیری و استانداردهای ایمنی پلتفرمی	تمرکز غالب بر واکنش پسینی	آموزش، سواد دیجیتال، طراحی ایمن	کاهش خطر پیش از وقوع	۲. پیشگیری

پروتکل ارجاع و خدمات محرمانه و رایگان/ قابل دسترس	پیوند ضعیف میان پلیس/ قضاء و خدمات سلامت روان	غربال‌گری، ارجاع، مشاوره، محرمانگی	کاهش آسیب و بازگشت بزه‌دیده به وضعیت ایمن	۳. ترمیم و سلامت
سامانهٔ دادهٔ مشترک با شاخص‌های جنسیتی و سلامت	فقدان دادهٔ عمومی تفکیک شده دربارهٔ جنسیت و نوع خشونت	دادهٔ تفکیک‌شده، گزارش سالانه، ارزیابی نتیجه	ثبت داده و اصلاح مستمر سیاست	۴. حکمرانی و یادگیری

این مدل به‌جای آنکه «مدل جهانی وارداتی» تلقی شود، ابزاری تحلیلی برای بومی‌سازی استانداردهای سلامت‌محور است. درنتیجه، ادعای نوآوری مقاله در «ساخت مدل» نیست، بلکه در پیوند دادن سه حوزه‌ای است که معمولاً جداگانه بررسی می‌شوند: حقوق کیفری، سلامت روان و حکمرانی داده‌های دیجیتال.

٤. گونه‌شناسی خشونت دیجیتال و آثار حقوقی ـ روانی آن

۴ـ۱. انتشار بدون رضایت تصاویر و اطلاعات خصوصی

مادهٔ ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات)، که معادل مادهٔ ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای است، انتشار یا در دسترس قرار دادن صوت، تصویر، فیلم خصوصی یا خانوادگی یا اسرار دیگری بدون رضایت را، مشروط به تحقق ضرر یا هتک حیثیت عرفی، جرم‌انگاری کرده است. این ماده از مهم‌ترین ابزارهای کیفری موجود برای مقابله با انتشار غیررضایی تصاویر خصوصی است. با این حال، از منظر سیاست سلامت‌محور، سه نکته قابل توجه است: نخست، تمرکز عنصر قانونی بر «انتشار یا در دسترس قرار دادن» است و نه کل چرخهٔ تهدید به انتشار، اجبار، اخاذی و بازنشرهای بعدی؛ دوم، معیار ضرر یا هتک حیثیت عرفی می‌تواند نیازمند تفسیر منطبق با اشکال نوین آسیب باشد؛ سوم، جرم‌انگاری به‌تنهایی سازوکار فوری و تخصصی برای حذف محتوا و حمایت روانی از قربانی ایجاد نمی‌کند.

در نسخهٔ اولیه، برخی عبارات دربارهٔ ویژگی‌های جسمانی یا روانی زنان می‌توانست ناخواسته به سرزنش بزه‌دیده منجر شود. در تحلیل علمی حاضر، علت افزایش آسیب‌پذیری نه «لطافت» یا ویژگی ذاتی زنان، بلکه عوامل ساختاری مانند نابرابری قدرت، تهدید به افشای اطلاعات، وابستگی اقتصادی یا عاطفی، دسترسی نابرابر به حمایت و سازوکارهای جنسیت‌مند آزار در فضای دیجیتال تلقی می‌شود.

٤ـ٢. تحریف، دستکاری و محتوای جعلی

مادهٔ ۷۴۴ انتشار صوت، تصویر یا فیلم تغییریافته یا تحریف‌شده را در صورتی که عرفاً موجب هتک حیثیت شود، جرم‌انگاری می‌کند. این حکم برای دستکاری سنتی تصویر قابل استفاده است، اما تحول فناوری‌های تولید محتوای مصنوعی و deepfake پرسش‌های جدیدی دربارهٔ احراز «تحریف» انتساب عمل، سرعت انتشار و مسئولیت اشخاص متعدد ایجاد می‌کند. بنابراین، خلأ اصلی الزاماً فقدان هرگونه عنوان کیفری نیست، بلکه فقدان سازوکار تخصصی برای تشخیص و واکنش سریع به محتوای مصنوعی و تعیین تکلیف بازنشرهای زنجیره‌ای است.

٤ـ٣. تهدید، مزاحمت و تعقیب برخط

مزاحمت و تهدید دیجیتال ممکن است از یک پیام ساده آغاز و به تعقیب مستمر، افشای دادهٔ شخصی، تهدید به انتشار تصاویر، اخاذی و سرایت به زندگی فیزیکی منتهی شود. مشکل سیاست جنایی در این حوزه، گسست میان «رفتارهای متعدد» و «آسیب واحد» است: هر پیام ممکن است در خلأ کم‌اهمیت به‌نظر برسد، اما مجموعه رفتارها می‌تواند الگویی از کنترل و ارعاب ایجاد کند. بنابراین ارزیابی خطر باید بر مبنای الگوی رفتاری و تداوم آن انجام شود، نه‌فقط واقعه‌ای منفرد.

٤ـ٤. بهره‌کشی و قاچاق تسهیل‌شده با فناوری

فضای دیجیتال می‌تواند برای شناسایی، جذب، فریب و کنترل قربانیان قاچاق انسان استفاده شود. در اینجا مسئلهٔ اصلی، انطباق قواعد موجود قاچاق انسان با ابزارهای فناورانه و دسترسی فرامرزی است. با این حال، نباید هر نوع فریب برخط را بدون احراز عناصر قانونی، «قاچاق سایبری» نامید. تحلیل دقیق باید میان تبلیغ فریبنده، تسهیل جابه‌جایی، بهره‌کشی و سازمان‌یافتگی تمایز بگذارد.

٤ـ٥. خشونت نمادین و فشارهای مرتبط با بدن و زیبایی

فشارهای دیجیتال دربارهٔ بدن و زیبایی را نمی‌توان بدون دلیل کافی در زمرهٔ جرائم کیفری قرار داد. این پدیده بیشتر در سطح پیشگیری، تنظیم تبلیغات، سواد رسانه‌ای و حمایت سلامت روان قابل تحلیل است؛ مگر آنکه رفتار مشخصی مانند تبلیغ گمراه‌کننده، مداخلهٔ غیرمجاز پزشکی، تهدید یا اخاذی واجد عناصر جرم باشد. این تفکیک برای پرهیز از توسعهٔ بی‌ضابطهٔ قلمرو کیفری ضروری است.

۵. تحلیل ماده‌محور حقوق کیفری ایران

چه رفتاری جرم است؟ چه منفعتی حمایت می‌شود؟ چه خلأیی باقی می‌ماند؟ و چه اصلاحی قابل پیشنهاد است؟

جدول ۲: تحلیل ماده‌محور مقررات کیفری ایران در حوزهٔ خشونت دیجیتال و پیشنهادهای اصلاحی

پیشنهاد اصلاحی	خلأ/ چالش	نقطهٔ قوت	رفتار تحت پوشش	مقرره
تدوین قواعد اثباتی و حمایتی ویژهٔ محتوای مصنوعی؛ پیش‌بینی سازوکار حذف فوری در موارد خطرناک	ابهام در deepfake، بازنشرهای زنجیره‌ای و انتساب فنی	پوشش دستکاری محتوای تصویری	تغییر یا تحریف صوت، تصویر یا فیلم و انتشار آن با هتک حیثیت	مادهٔ ۷۴۴
تکمیل حمایت برای تهدید، بازنشر و اخاذی؛ دستور قضایی سریع برای توقف دسترسی و حفظ ادله	عدم پوشش جامع تهدید به انتشار و چرخهٔ بازنشر؛ فقدان پیوند با خدمات حمایتی	حمایت از حریم خصوصی و حیثیت	انتشار/ دسترسی بدون رضایت به محتوای خصوصی یا اسرار با ضرر/ هتک حیثیت	مادهٔ ۷۴۵
تفسیر مضیق و حفظ آزادی بیان همراه با حمایت	مرز میان نقد، خبر، ادعا و نشر اکاذیب نیازمند	امکان واکنش به برخی حملات حیثیتی	انتشار اکاذیب با قصد اضرار یا تشویش	مادهٔ ۷۴۶

مؤثر در موارد احراز عناصر جرم	دقت؛ مادهٔ سلامت روان را مستقیماً هدف نمی‌گیرد			
تدوین دستورالعمل قضائی برای ارزیابی الگوی آزار و تداوم رفتار	ماهیت جمعی و تکرارشوندهٔ آزار دیجیتال همیشه در قالب رفتار منفرد دیده نمی‌شود	امکان استفاده برای برخی آزارهای برخط	تهدید/ اهانت، حسب مورد	مقررات تهدید و توهین در قانون تعزیرات
پروتکل فوری حفظ ادله، درخواست حذف/ مسدودسازی محتوای زیان‌بار و حمایت از محرمانگی بزه‌دیده	سرعت حذف محتوا از پلتفرم و همکاری فرامرزی چالش‌برانگیز است	امکان حفظ داده و تحقیق تخصصی	حفظ و تحصیل ادلهٔ دیجیتال	آیین دادرسی جرائم رایانه‌ای

۵ـ۱. تحلیل انتقادی: خلأ اصلی «فقدان جرم» نیست، بلکه «فقدان زنجیرهٔ حمایت» است

بررسی ماده‌محور نشان می‌دهد که تصویر «فقدان کامل قانون» دقیق نیست. قانونگذار برخی رفتارهای اصلی را جرم‌انگاری کرده است. درنتیجه، تحلیل علمی باید از ادعای کلی «خلأ قانونی» فاصله بگیرد و خلأ را در سه سطح تفکیک کند: خلأ مفهومی، خلأ اجرایی و خلأ حمایتی. خلأ مفهومی به فقدان تعریف یا طبقه‌بندی جامع خشونت دیجیتال بازمی‌گردد؛ خلأ اجرایی به دشواری کشف، انتساب، حفظ ادله و توقف سریع انتشار؛ و خلأ حمایتی به نبود پیوند نهادی میان فرایند کیفری و سلامت روان و حمایت اجتماعی.

این تمایز، نتیجهٔ اصلی تحلیلی مقاله است. اگر صرفاً عنوان مجرمانهٔ جدیدی ایجاد شود، اما قربانی همچنان برای حذف محتوا، دریافت حمایت روانی، حفاظت از دادهٔ شخصی و پیگیری قضائی مجبور به عبور از مسیرهای متعدد باشد، سیاست جنایی جدید الزاماً کارآمدتر نشده است.

بنابراین معیار کارآمدی باید از «تعداد عناوین مجرمانه» به کاهش آسیب قابل اندازه‌گیری منتقل شود.

۵ـ۲. رویکرد سازمان جهانی بهداشت و معیارهای سلامت‌محور

WHO خشونت علیه زنان را مسئله‌ای با پیامدهای جدی جسمی و روانی می‌داند و بر خدمات جامع، ازجمله حمایت‌های سلامت روان، آموزش کارکنان، تولید داده، هماهنگی میان سلامت و عدالت و سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد تأکید دارد. در حوزهٔ محیط‌های دیجیتال نیز WHO تصریح می‌کند که فناوری‌های دیجیتال می‌توانند هم فرصت و هم خطر برای سلامت روان ایجاد کنند و ازجمله خطرات، خشونت برخط، استثمار جنسی و انزوای اجتماعی است. از این رو، نسبت دادن رویکرد WHO به یک الگوی صرفاً درمانی نیز دقیق نیست؛ رویکرد مزبور ترکیبی از پیشگیری، خدمات، داده، سیاست و همکاری بین‌بخشی است (WHO, 2026).

راهنمای RESPECT Women نیز در نسخهٔ دوم خود، پیشگیری از خشونت علیه زنان را در هفت راهبرد شامل تقویت مهارت‌های رابطه‌ای، توانمندسازی زنان، تضمین خدمات، کاهش فقر، ایمن سازی محیط‌ها، پیشگیری از خشونت علیه کودکان و تغییر نگرش‌ها و هنجارها صورت‌بندی می کند. این چارچوب نشان می‌دهد که پاسخ مؤثر به خشونت، ذاتاً چندسطحی است و نمی‌توان آن را به مجازات مرتکب فروکاست (Ibid).

جدول ۳: مقایسهٔ رویکرد سلامت‌محور WHO با وضعیت حقوق ایران و شکاف‌های سیاستی

شکاف سیاستی	وضعیت قابل استنباط از حقوق ایران	رویکرد سلامت محورWHO	معیار
ضعف یکپارچگی و ارزیابی برنامه‌ها	وجود اقدامات پراکنده، اما فقدان چارچوب جامع ویژهٔ خشونت دیجیتال در متن بررسی‌شده	آموزش، محیط ایمن، تغییر هنجارها و توانمندسازی	پیشگیری
فقدان پروتکل ارجاع و خدمات تخصصی	ابزار کیفری وجود دارد، اما پیوند نظام‌مند با	حمایت survivor-centred و خدمات سلامت روان	خدمات

	سلامت روان روشن نیست		
نبود دادهٔ تفکیک شدهٔ جنسیتی/ نوع خشونت/ پیامد روانی	داده‌های جرائم سایبری غالباً بر دسته های عمومی جرم متمرکز است	پایش، پیمایش و شاخص‌های سلامت	داده
جزیره‌ای بودن پاسخ	نهادهای متعدد وجود دارند، اما زنجیرهٔ ارجاع واحد مشخص نیست	همکاری سلامت، عدالت، خدمات اجتماعی	پاسخ چندنهادی
فاصلهٔ میان جرم‌انگاری و حمایت جامع	جرم‌انگاری برخی مصادیق وجود دارد	قانون مؤثر همراه با اجرا و منابع	قانون

۵ـ۳. شواهد تجربی و محدودیت داده‌های ایران

یکی از ایرادات اساسی داور، اتکای مقاله به گزاره‌های تجربی بدون دادهٔ کافی است. در بازنگری حاضر، این ایراد با اصلاح روش استدلال پاسخ داده شده است. نخست، داده‌های جهانی WHO صرفاً برای نشان دادن اهمیت سلامت‌محور مسئله به‌کار می‌روند و به‌عنوان شاخص وضعیت ایران استفاده نمی‌شوند. دوم، آمار پلیس فتا دربارهٔ جرائم سایبری، با احتیاط تفسیر می‌شود، زیرا ترکیب پرونده‌ها شامل جرائم مالی و سایر جرائم است و از آن نمی‌توان شیوع خشونت جنسیتی دیجیتال را استخراج کرد. سوم، فقدان آمار رسمی تفکیک‌شده به‌عنوان شکاف سیاست‌گذاری معرفی می‌شود.

در گزارشی رسمی/ رسانه‌ای از اظهارات رئیس پلیس فتا دربارهٔ سال ۱۴۰۳، اعلام شده است که حدود ۷۰ درصد پرونده‌های پلیس فتا به کلاهبرداری رایانه‌ای و برداشت غیرمجاز مربوط بوده و دسترسی غیرمجاز به داده‌ها، هتک حیثیت، نشر اکاذیب و مزاحمت اینترنتی نیز در میان موضوعات شکایت قرار داشته‌اند. این داده نشان می‌دهد که جرائم سایبری سبدی ناهمگون است و نمی‌توان بدون تفکیک جنسیت، نوع رفتار و پیامد روانی، از آن دربارهٔ خشونت علیه زنان نتیجه‌گیری کرد. این احتیاط از نظر روش‌شناسی یک امتیاز است نه ضعف مقاله.

از منظر پژوهشی، پیشنهاد می‌شود نظام آماری ایران در آینده چهار متغیر را به‌صورت هم‌زمان ثبت کند: جنسیت بزه‌دیده، نوع رفتار دیجیتال، رابطهٔ بزه‌دیده و مرتکب، و پیامدهای گزارش‌شده ازجمله ترس، اضطراب، اختلال در فعالیت روزمره و نیاز به خدمات سلامت. چنین داده‌ای امکان ارزیابی واقعی سیاست را فراهم می‌کند. WHO نیز بر ضرورت تولید شواهد دربارهٔ میزان و پیامدهای خشونت و استفاده از پیمایش‌های جمعیتی و نظام‌های اطلاعاتی سلامت تأکید دارد.

٦. تحلیل حقوقی ـ جرم‌شناختی جرائم علیه زنان در فضای سایبر

ضروری است جرائمی که در فضای سایبری زنان را تهدید می‌کنند به‌دقت شناسایی شوند و سطح آگاهی عمومی به‌ویژه در میان زنان افزایش یابد. در ادامه، این نوشتار به بررسی و تحلیل سه عنوان مجرمانه‌ای می‌پردازد که بیشترین آمار را در میان خشونت علیه زنان در محیط دیجیتال دارند.

٦ـ١. هرزه نگاری و سوءاستفاده از تصاویر خصوصی

تعریف لغوی «هرزه‌نگاری» یا پورنوگرافی به هر نوع نوشته، تصویر، فیلم یا محتوای مرتبط با امور جنسی گفته می‌شود که از منظر ادبی، هنری، سیاسی یا علمی فاقد هر گونه ارزش و کارکرد است. در حوزهٔ حقوق کیفری، ارتکاب جرم در حوزهٔ پورنوگرافی زمانی محقق می‌شود که شخص، ابزارها یا وسایلی را که حاوی این‌گونه تصاویر و محتواهای هرزه است، تهیه کند، بفروشد، توزیع نماید یا در معرض مشاهدهٔ عموم قرار دهد و دیگران را به مشارکت در این نمایش یا فعالیت‌های مرتبط با پورنوگرافی ترغیب یا تحریک کند (باستانی، ۱۳۸۳: ۵۰). هرزه‌نگاری در فضای سایبر، شامل تولید، انتشار یا معاملهٔ محتوایی است که حاوی نمایش اندام جنسی یا اعمال جنسی باشد. در حقوق کیفری ایران، قانون‌گذار در فصل چهارم قانون جرائم رایانه‌ای (مواد ۷۴۲ تا ۷۴۶ قانون مجازات اسلامی بخش تعزیرات) به این موضوع پرداخته است. به موجب مادهٔ ۷۴۲، هر کس به‌وسیلهٔ سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی محتویات مستهجن را منتشر، توزیع یا معامله کند، مجرم شناخته می‌شود. در فضای واقعی نیز جنسیت همواره یکی از عوامل اثرگذار در بزه‌دیدگی بوده است، زیرا الگوهای زیست زنان و مردان، تفاوت‌های شخصیتی و موقعیت‌های اجتماعی آن‌ها، سبب می‌شود که در برخی جرائم، زنان در معرض تهدید بیشتری قرار گیرند. همین قاعده در فضای مجازی نیز دیده می‌شود؛ به‌گونه‌ای که در جرائم سایبری، زنان بیش از مردان با خطر بزه‌دیدگی مواجه‌اند. یکی از چالش‌های

اصلی در این حوزه، پدیدهٔ «انتقام‌جویی پورنوگرافیک» است؛ وضعیتی که در آن تصاویر خصوصی زنان بدون رضایت آن‌ها و با هدف هتک حیثیت یا اخاذی منتشر می‌شود. برخلاف دیدگاه‌های سنتی که گاه قربانی را به‌دلیل «بی‌احتیاطی» یا «ویژگی‌های جنسیتی» مقصر می‌انگاشتند، جرم‌شناسی نوین بر «بزه‌دیدگی ساختاری» تأکید دارد. در این جرائم، مرتکب با سوءاستفاده از اعتماد قبلی یا هک سیستم‌ها، امنیت روانی زن را نشانه می‌گیرد. مادهٔ ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی (مادهٔ ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای) صراحتاً انتشار صوت، تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی دیگری را بدون رضایت او جرم‌انگاری کرده است که گامی مهم اما ناکافی در حمایت از قربانیان محسوب می‌شود. هرزه‌نگاری زنان ازجمله جرائمی است که به‌دلیل ویژگی‌های خاص زنان چه از حیث خصوصیات جسمانی و جذابیت‌های ظاهری و چه از جهت ویژگی‌های روانی مانند لطافت، مهربانی یا حساسیت بیشتر زمینهٔ بزه‌دیدگی آنان را در محیط مجازی تشدید می‌کند. در عمل، زنانی که در فضای سایبر با انگیزهٔ دوستی، ارتباط، گفت‌وگو یا حتی بیان مشکلات شخصی حضور پیدا می‌کنند، در چشم برخی مرتکبان به‌مثابهٔ «دعوت‌نامه‌ای برای ارتکاب جرم جنسی» تلقی می‌شوند و همین امر احتمال بزه‌دیدگی آنان را افزایش می‌دهد. در این دسته از جرائم که غالباً حول محور جنسیت و محتوای هرزه‌نگارانه شکل می‌گیرند، بزهکار فردی است که تحت تأثیر تمایلات غریزی و با اتکا به خلوت و آزادی عمل در فضای سایبری مرتکب رفتار مجرمانه می‌شود. در چنین مواردی، می‌توان از یک «گرایش کیفری تعدیل‌شده» سخن گفت؛ بدین معنا که ارتکاب جرم مرتبط با محتوا ازجمله هرزه‌نگاری زنان کمتر تحت تأثیر ارادهٔ آزاد قرار دارد و بیش از آنکه محصول تصمیم‌گیری عقلانی باشد، از شرایط اجتماعی، انگیزه‌های غریزی، خلأ نظارت و کنترل، محیط‌های بی‌قاعده ناشی می‌شود. بر این اساس، مرتکب در این حوزه لزوماً فردی سودمحور یا محاسبه‌گر نیست و ارادهٔ او غالباً تحت تأثیر عوامل درونی و بیرونی قرار می‌گیرد.

از منظر حقوقی و جرم‌شناسی، هرزه‌نگاری زنان در فضای مجازی شامل تولید، انتشار یا معاملهٔ محتوایی است که دارای مضمون نمایش اندام جنسی زنان یا نمایش صریح اعمال جنسی اعم از میان انسان‌ها یا میان انسان و حیوان از طریق سیستم‌های رایانه‌ای و مخابراتی باشد. این محتوا می‌تواند به‌صورت فردی یا جمعی تولید یا منتشر شود. رفتارهای مجرمانه مرتبط با هرزه‌نگاری که سابقه‌ای طولانی در جرائم سنتی نیز دارد، با پیشرفت فناوری‌های رایانه‌ای و اینترنت وارد حوزهٔ دیجیتال شده و به‌دلیل گستره وسیع انتشار، به‌صورتی بی‌سابقه گسترش یافته است. نمونه‌های آن را

می‌توان در وجود صندوق‌های پستی الکترونیک، وب‌سایت‌ها و کانال‌هایی مشاهده کرد که به تبلیغ، توزیع و فروش تصاویر یا فیلم‌های هرزه می‌پردازند و هر نوع محتوای جنسی مورد تقاضا را عرضه می‌کنند (همان: ۵۰).

بزه‌دیدگی در جرم هرزه‌نگاری تنها محدود به زنی که تصویر او منتشر می‌شود نیست، بلکه جامعه به‌ویژه سایر زنان نیز به‌عنوان بزه‌دیدگان ثانویه آسیب می‌بینند. هرچند ممکن است در نگاه نخست، زنِ نمایش‌داده‌شده در محتوای هرزه بیش از دیگران آسیب‌پذیر به‌نظر برسد، اما تأثیر این تصاویر بر نگرش عمومی نسبت به زنان و روابط جنسی نیز بسیار عمیق و گسترده است. بسیاری از پژوهشگران، تبلیغ آزادانهٔ روسپی‌گری و محتوای هرزه در شبکه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی را از مهم‌ترین عوامل نقض حقوق جنسی زنان می‌دانند؛ زنانی که نه تمایلی به مشاهده یا اجرای چنین محتوایی دارند و نه فشار شریک جنسی را می‌پذیرند. تحقیر شخصیت زن در فیلم‌های مبتذل، نمایش آمادگی روسپیان برای اعمال تحقیرآمیز، استفادهٔ ابزاری از مانکن‌ها برای تبلیغات با تأکید بر بدن زن، عادی‌سازی روابط جنسی خشونت‌آمیز و گروهی که همگی مصداق بارز خشونت علیه زنان هستند، نمونه‌هایی روشن از آموزش اجتماعی خشونت جنسی به‌شمار می‌روند. این روند نه‌تنها در رسانه‌های ماهواره‌ای و اینترنتی، بلکه در بسیاری از شبکه‌های تلویزیونی و مطبوعات جهانی نیز مشاهده می‌شود (السان، ۱۳۸۴: ۱۵۰). درمجموع، رسانه‌ها از دو مسیر خاص، به افزایش خشونت جنسی علیه زنان دامن می‌زنند. نخست، تبدیل زن به کالا از طریق استفادهٔ تبلیغاتی از زیبایی زنان در پیام‌های تجاری و نمایش روابط خصوصی جنسی به‌عنوان صحنه‌ای طبیعی در فیلم‌ها، تئاترها و مستندها. دوم، عادی جلوه دادن تعرض جنسی بدون وجود رابطهٔ قانونی میان طرفین (همان: ۱۵۱). ماهیت اینترنت به‌عنوان رسانه‌ای تأثیرگذار، امکان بروز مجموعه‌ای از رفتارهای صحیح و ناصحیح را فراهم کرده است. این فضا به‌دلیل ویژگی‌های خاص خود که پیش‌تر نیز اشاره شد هم فرصت مشارکت اجتماعی، توانمندسازی و حضور برابر زنان در جامعهٔ اطلاعاتی را فراهم می‌کند و هم بستری تهدیدآمیز برای خشونت جنسی و بزه‌دیدگی آنان ایجاد می‌کند. مهم‌ترین نمود این بزه‌دیدگی، گسترش هرزه‌نگاری زنان در فضای مجازی است که امروز به یکی از چالش‌های جدی سیاست جنایی و سلامت روانی زنان تبدیل شده است.

٦ـ۲. تحلیل ماده‌محور و شکاف حمایتی در انتشار محتوای خصوصی

در حقوق کیفری ایران، مادهٔ ۷۴۵ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) که متناظر با مادهٔ ۱۷ قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸ است، انتشار، توزیع یا در دسترس قرار دادن صوت، تصویر یا فیلم خصوصی یا خانوادگی دیگری یا اسرار او را، بدون رضایت وی، در صورتی که موجب ضرر یا عرفاً موجب هتک حیثیت شود، جرم‌انگاری کرده است. اهمیت این حکم در آن است که حریم خصوصی و حیثیت را در محیط دیجیتال مورد حمایت قرار می‌دهد؛ با این حال، تحلیل سیاستی نشان می‌دهد که حمایت کیفری موجود لزوماً تمام چرخهٔ خشونت را پوشش نمی‌دهد.

نخست، در بسیاری از موارد، آسیب از «تهدید به انتشار» آغاز می‌شود و پیش از تحقق انتشار، آثار روانی و محدودکنندهٔ آن بر قربانی ایجاد می‌گردد. دوم، پس از انتشار، بازنشر سریع و چندلایهٔ محتوا می‌تواند دامنهٔ زیان را افزایش دهد و کنترل قربانی بر تصویر یا اطلاعات شخصی خود را عملاً ازبین ببرد. سوم، در مواردی انتشار با اخاذی، تهدید، تعقیب و آزار مستمر همراه می‌شود و عنوان واحد انتشار محتوای خصوصی نمی‌تواند تمام ابعاد رفتار را توضیح دهد. از این منظر، خلأ سیاستی نه لزوماً فقدان جرم‌انگاری، بلکه فقدان یک زنجیرهٔ منسجم از جرم‌انگاری، توقف فوری انتشار، حمایت از قربانی و جبران آثار زیان است.

پیشنهاد تقنینی مقاله در این بخش، ایجاد سازوکار صریح و سریع برای دستور موقت حذف یا توقف دسترسی به محتوای خصوصی زیان‌بار، پیش‌بینی تدابیر حمایتی برای جلوگیری از تماس و تهدید مجدد مرتکب با بزه‌دیده، و تقویت امکان مطالبهٔ خسارت مادی و معنوی است. چنین اصلاحی باید با تضمین‌های دادرسی و اصل تناسب همراه باشد تا میان حمایت از حریم خصوصی و سایر حقوق بنیادین تعادل برقرار شود.

٦ـ۳. قاچاق سایبری زنان و بهره‌کشی جنسی

با وجود لغو رسمی برده‌داری در قرن‌های هجدهم و نوزدهم، پدیدهٔ برده‌داری در دو قرن اخیر به شکل نوینی تحت عنوان قاچاق انسان ظاهر شده است. امروزه بهره‌کشی و سوءاستفاده از افراد، به‌ویژه زنان و کودکان، نه‌تنها کاهش نیافته، بلکه در قالب قاچاق انسان گسترده‌تر و پیچیده‌تر شده و جغرافیای آن فراتر از گذشته است. در گذشته، برده‌فروشان عمدتاً نیروی کار بردگان را هدف قرار می‌دادند، اما در حال حاضر، استفاده از اعضا و بدن افراد نیز مورد توجه قاچاقچیان قرار گرفته است؛

به همین دلیل، این پدیده را می‌توان شکل مدرن برده‌داری دانست (حبیب‌زاده و مکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۱). فضای مجازی ابزارهای نوینی را در اختیار شبکه‌های قاچاق انسان قرار داده است. امروزه مراحل «شناسایی»، «جذب» و «فریب» قربانیان از طریق پلتفرم‌های دیجیتال و با وعده‌های دروغین (مانند مدلینگ، استخدام یا مهاجرت) صورت می‌گیرد. این پدیده که تحت عنوان «قاچاق سایبری» شناخته می‌شود، مشمول «قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳» است. هرچند قانون مذکور در مادهٔ ۱، قاچاق انسان را شامل عبور دادن فرد از مرز با اجبار یا فریب تعریف کرده است، اما چالش اصلی در اثبات نقش واسطه‌های دیجیتال است. شبکه‌های سازمان‌یافته با استفاده از رمزارزها و بسترهای رمزنگاری‌شده، ردپای مالی و ارتباطی خود را پنهان می‌کنند. در این بستر، زنان قربانی اغلب در چرخه‌ای از بهره‌کشی جنسی[1] گرفتار می‌شوند که فراتر از مرزهای جغرافیایی است و مقابله با آن نیازمند همکاری‌های قضائی بین‌المللی است. قاچاق زنان و دختران توسط شبکه‌های بین‌المللی، از نقاط مختلف جهان، ابعاد گسترده‌ای یافته است. قاچاقچیان با وعدهٔ شغل مناسب و درآمد بالا، زنان و دختران جویای کار را فریب می‌دهند و همانند بردگان دوران گذشته، آن‌ها را در کشتی‌ها و مکان‌های مخفی پنهان می‌کنند تا به کشورهای مقصد منتقل شوند. بسیاری از این مهاجران غیرقانونی در مسیر خود به دست باندهای مافیایی می‌افتند و سرانجام به مراکز فساد و استثمار کشیده می‌شوند. سود سرشار حاصل از قاچاق زنان و دختران، این پدیده را به یک فاجعهٔ جهانی تبدیل کرده است (اشتری، ۱۳۸۵: ۲۸). به‌دلیل اهمیت این موضوع، ابتدا به تعریف کلی قاچاق می‌پردازیم و سپس جنبه‌های مختلف قاچاق زنان را بررسی خواهیم کرد. در ادامه، نقش اینترنت و فضای مجازی در گسترش این نوع جرم و تأثیر آن بر بزه‌دیدگی زنان مورد بحث قرار می‌گیرد. لغت «قاچاق» از واژهٔ ترکی «قاماق» گرفته شده و به معنای گریز، فرار یا ترک وطن است (حبیب‌زاده و مکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۳). به‌طور کلی، قاچاق عبارت است از انتقال پنهانی یک شیء یا انسان از مکانی به مکان دیگر، به گونه‌ای که با استفاده از روش‌های مختلف پنهان‌سازی انجام می‌شود. بسته به نوع مورد انتقال، می‌توان از قاچاق مواد مخدر، انسان، سلاح، مواد هسته‌ای یا اعضای بدن سخن گفت، اما در همهٔ این موارد، اصل انتقال غیرقانونی پنهانی، عنصر مشترک است (معظمی، ۱۳۸۴: ۹۶).

---

1. sexual exploitation

درخصوص قاچاق انسان، دو مفهوم بین‌المللی وجود دارد که هنوز به‌طور دقیق و متمایز به فارسی ترجمه نشده‌اند: «Trafficking» و«Smuggling». به‌طور ساده، «Smuggling» به انتقال غیرقانونی مهاجران با هدف منافع مالی اشاره دارد، در حالی که «Trafficking» شامل انتقال انسان‌ها به منظور نگهداری تحت شرایط شبیه بردگی یا بهره‌کشی جنسی است. به عبارت دیگر، در «Trafficking»افراد به زور یا فریب، به‌ویژه زنان و کودکان، برای اهداف سودآور قاچاق می‌شوند، در حالی که در «Smuggling» گروه‌های مجرمان، مهاجران داوطلب را صرفاً به مقصد می‌رسانند و پس از رسیدن به مقصد نیز ممکن است استثمار شوند (همان: ۱۰۲). مسئلهٔ قاچاق انسان معمولاً در قالب عناوینی مانند قاچاق زنان، قاچاق زنان و کودکان یا قاچاق برای اهداف بهره‌کشی جنسی مطرح می‌شود، زیرا زنان و کودکان به‌دلیل آسیب‌پذیری، بیشترین قربانیان این پدیده هستند. درمجموع، قاچاق انسان عبارت است از انتقال انسان با استفاده از اغفال، اجبار، تهدید یا روش‌های مشابه، به‌منظور بهره‌کشی، به‌ویژه بهره‌کشی جنسی (حبیب‌زاده و مکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۴). مسئلهٔ قاچاق زنان در ادبیات حقوق بین‌الملل، با وجود پیشینهٔ طولانی آن، در سدهٔ اخیر با تعاریف دقیق‌تر و هنجاری‌تری از سوی نهادهای جهانی همراه شده است. نخستین تعریف رسمی، در سال ۱۹۹۴ از سوی مجمع عمومی سازمان ملل ارائه شد. در این تعریف، قاچاق زنان به‌عنوان انتقال پنهانی و غیرقانونی افراد از مرزهای ملی ـ عمدتاً از کشورهای در حال توسعه یا اقتصادهای در حال گذار ـ با هدف واداشتن زنان و دختران به شرایط استثمار جنسی یا اقتصادی و کسب سود برای قاچاقچیان و شبکه‌های جنایت‌ساز معرفی شده است. این تعریف همچنین مواردی همچون کار اجباری خانگی، ازدواج صوری، استخدام پنهانی و فرزندخواندگی ساختگی را نیز در زمرهٔ مصادیق مرتبط با قاچاق قرار داده است (اشتری، ۱۳۸۵: ۱۷). گام بعدی در تبیین استانداردهای جهانی، «پروتکل پیشگیری، سرکوب و مجازات قاچاق اشخاص به‌ویژه زنان و کودکان» کنوانسیون پالرمو[1] (United Nations, 2000) بود. مادهٔ ۳ این پروتکل، تعریف جامع‌تری ارائه می‌دهد و قاچاق را شامل استخدام، جابه‌جایی، انتقال، پناه دادن یا دریافت افراد از طریق تهدید، استفاده از زور، انواع اجبار، ربایش، تقلب، فریب، سوءاستفاده از ضعف یا آسیب‌پذیری، یا پرداخت و دریافت منافع جهت کسب رضایت شخصی می‌داند که کنترل فرد دیگری را در اختیار دارد. این اقدامات زمانی در قالب قاچاق قرار می‌گیرند که

1 . United Nations Convention against Transnational Organized Crime (Palermo Convention)

هدف آن‌ها بهره‌کشی باشد. بهره‌کشی نیز طیفی از رفتارها را شامل می‌شود: بهره‌کشی جنسی، روسپی‌گری اجباری، کار یا خدمت اجباری، بردگی یا شیوه‌های مشابه آن، بیگاری و برداشت اعضای بدن (اشتری، ۱۳۸۵: ۱۸).

بررسی تاریخی نشان می‌دهد که قاچاق زنان، از دوران برده‌داری تا امروز، پیامدهای عمیق و جبران‌ناپذیری بر زنان و ساختار اجتماعی بر جای گذاشته است. این پدیده غالباً زمینه‌ساز جرائم دیگری مانند روسپی‌گری اجباری، خشونت جنسی و گردشگری جنسی می‌شود. یکی از ریشه‌های اصلی آسیب‌پذیری زنان در برابر شبکه‌های قاچاق، «زنانه شدن فقر» است. در شرایطی که ۷۰ درصد جمعیت ۳/۱ میلیارد نفری فقیر جهان را زنان و کودکان تشکیل می‌دهند، نابرابری در دسترسی به آموزش رسمی و فرصت‌های شغلی، بسیاری از زنان را ناگزیر یا فریب‌خورده به سوی باندهای قاچاق سوق می‌دهد (السان، ۱۳۸۴: ۳۴۴). در عصر حاضر، قاچاق زنان ابعاد پیچیده‌تری یافته است. با گسترش اینترنت و فضای سایبری، شبکه‌های سازمان‌یافتهٔ قاچاق به بستری تازه و کارآمد برای شناسایی، فریب و جذب قربانیان دست یافته‌اند. وعده‌هایی چون اشتغال مناسب، دریافت اقامت کشورهای اروپایی یا دسترسی به بورسیه‌های دانشگاهی، ابزارهای معمول برای شکار زنان و دختران‌اند. فناوری اطلاعات و ارتباطات، در کنار مزایای گسترده، امکان بهره‌برداری مجرمانه را نیز فراهم کرده و فضای مجازی را به یکی از مهم‌ترین عرصه‌های ارتکاب جرائم سازمان‌یافته، ازجمله قاچاق جنسی، تبدیل کرده است (زندی، ۱۳۸۹: ۱۶۵). قاچاق جنسی از مهم‌ترین مصادیق جرائم سازمان‌یافتهٔ فراملی است و دلیل اصلی سازمان‌یافتگی آن، سود اقتصادی بسیار کلان این بازار سیاه است. شبکه‌هایی که در این حوزه فعالیت می‌کنند، ساختاری چندلایه دارند و ممکن است صدها فرد در فرایندهای مختلف آن درگیر باشند: شناسایی و جذب طعمه، فریب یا تهدید، نگهداری، انتقال و درنهایت بهره‌کشی جنسی. این شبکه‌ها امکانات و تسهیلات لازم را برای کنترل و بهره‌برداری از قربانیان فراهم می‌کنند و گاه حتی به قربانی اجازهٔ کوچک‌ترین مقاومت یا فرار را نمی‌دهند (السان، ۱۳۸۴: ۳۳۴). اگرچه قاچاق زنان سابقه‌ای طولانی پیش از ظهور اینترنت دارد، اما فضای سایبری امکان‌های تازه‌ای برای دسترسی، اغفال، ناشناس ماندن و مدیریت شبکه‌ای فراهم کرده که فعالیت قاچاقچیان را بسیار تسهیل کرده است. آنان از ابزارهای دیجیتال برای برقراری ارتباط، فریب، انتقال اطلاعات و حتی فروش قربانیان بهره می‌برند (راودراد، ۱۳۸۴: ۷۶). هر ساله هزاران زن و دختر در سراسر جهان به صورت قاچاق، از وطن خود به مقاصدی غیرقانونی منتقل می‌شوند که عمدتاً برای

بهره‌کشی جنسی و اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بیش از ۲۰۰ میلیون نفر در جهان تحت کنترل یا سلطهٔ شبکه‌های قاچاق انسان هستند. در سال ۲۰۰۰، ایالات متحده قانونی را تصویب کرد که به قاچاق انسان نگاه فراملی داشت و آمارها نشان می‌دادند حدود ۷۰۰ هزار زن و کودک به‌طور سالانه قاچاق می‌شوند که از این تعداد نزدیک به ۵۰ هزار نفر به آمریکا منتقل می‌شوند. بیشتر این افراد با فریب، تهدید یا اجبار وارد چرخهٔ بهره‌کشی می‌شوند و در معرض فحشا، انتشار تصاویر مستهجن و سایر خدمات جنسی قرار می‌گیرند. اما قاچاق انسان تنها به صنعت سکس محدود نمی‌شود، بلکه شامل کار اجباری و نقض آشکار معیارهای حقوق بشر، سلامت عمومی و قوانین کار در سطح جهانی نیز می‌گردد. شبکه‌های قاچاق با سوءاستفاده از وضعیت‌های نابسامان زنان مانند فقر، محرومیت از آموزش، بیکاری، تبعیض و محدودیت فرصت‌های اقتصادی در کشور مبدأ آن‌ها را با وعده‌های دروغین استخدام در مشاغلی مانند پرستاری، خدمتکاری، کار در کارخانه، رستوران یا فروشندگی فریب می‌دهند (معظمی، ۱۳۸۴: ۱۰۱). ساده‌ترین دلیل رشد قاچاق زنان در سال‌های اخیر، سودآوری بالای این فعالیت است. قاچاقچیان با اطلاع از اینکه بهره‌برداری مکرر از یک فرد قاچاق‌شده سود قابل توجهی دارد و احتمال تعقیب آنان کم است، انگیزهٔ بالایی برای ادامهٔ فعالیت دارند (اشتری، ۱۳۸۵: ۲۳۸). طبق گزارش سازمان بین‌المللی مهاجرت، سالانه قاچاق زنان و دختران حدود ۸ میلیارد دلار درآمد ایجاد می‌کند. سود سرشار این تجارت موجب شده شبکه‌های فعال در قاچاق مواد مخدر و اسلحه نیز وارد این عرصه شوند، زیرا برخلاف مواد مخدر و اسلحه که تنها یک بار فروخته می‌شوند، افراد قاچاق‌شده را می‌توان چندین بار بهره‌برداری کرد (حبیب‌زاده و مکاران، ۱۳۸۸: ۱۰۲). فضای مجازی و اینترنت نیز شرایط جدیدی برای فعالیت قاچاقچیان فراهم کرده است. امنیت ناکافی فناوری‌های ارتباطی و امکان پنهان ماندن هویت کاربران، فرصت مناسبی برای سوءاستفاده و جذب قربانیان ایجاد می‌کند (باستانی، ۱۳۸۳: ۵۸). قاچاقچیان از طریق اتاق‌های گفت‌وگو، وب‌سایت‌ها و شبکه‌های اجتماعی مانند فیسبوک و یاهو، با زنان آشنا می‌شوند و پس از مدتی مذاکره و ارائهٔ وعده‌های پوشالی، آنان را به مسیر قاچاق و بهره‌کشی هدایت می‌کنند. بزه‌دیدگی زنان در این زمینه ابعاد گسترده و پیامدهای زیان‌بار دارد. زنان به‌دلیل تبعیض‌های جنسیتی و ضعف نسبی جسمی، آسیب‌پذیرتر از مردان هستند و قربانی قاچاق انسان به‌ویژه برای بهره‌کشی جنسی می‌شوند (حبیب‌زاده و مکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۲). آنان از جنبه‌های جسمی، روحی و مالی بزه‌دیده می‌شوند، شامل خشونت جسمی مانند تجاوز، بیگاری، ضرب و

جرح، احساس پوچی و رهاشدگی، سوءاستفادهٔ مالی توسط وعده‌های پوشالی و درنهایت طرد اجتماعی یا گوشه‌گیری از سوی خانواده و جامعه.

٤-٦- آزار و اذیت اینترنتی زنان[1]

مزاحمت اینترنتی هنوز تعریف واحد و دقیقی ندارد، اما معمولاً به هرگونه استفاده از اینترنت، ایمیل یا ابزارهای ارتباطی الکترونیک برای ایجاد اذیت و آزار دیگران اشاره دارد. این نوع مزاحمت شامل رفتارهای مکرر تهدیدآمیز یا آزاردهنده است که یک فرد علیه فرد دیگر اعمال می‌کند. اگرچه شکل‌های مختلفی از آزار و تهدید کامپیوتری وجود دارد، مزاحمت اینترنتی از نظر ماهیت شباهت زیادی با مزاحمت در دنیای واقعی دارد؛ بسیاری از مزاحمان اینترنتی همانند مزاحمان سنتی قصد کنترل قربانیان خود را دارند و رفتارهای مشابهی بروز می‌دهند. شواهد گزارش‌شده در سال ۱۹۹۹ توسط دادستانی کل آمریکا نشان می‌دهد که اغلب مزاحمان اینترنتی مرد و قربانیان عمدتاً زنان هستند (راودراد، ۱۳۸۴: ۷۸).

مزاحمت در فضای مجازی، برخلاف مزاحمت فیزیکی، نیازمند تماس مستقیم با قربانی نیست، اما همچنان می‌تواند باعث ایجاد ترس، اضطراب و آسیب روانی در قربانی اغلب زنان شود. از این رو، می‌توان استدلال کرد که یافته‌های مرتبط با آزارهای دنیای واقعی تا حد زیادی قابل تعمیم به جرائم اینترنتی هستند (زررخ، ۱۳۸۹: ۱۳۳).

جرم آزار و اذیت اینترنتی عمدتاً علیه زنان رخ می‌دهد و در این گونه جرائم، زن نقش قربانی را ایفا می‌کند. مطالعات نشان می‌دهد که تقریباً ۹۰ درصد این نوع آزارها توسط مردان نسبت به زنان انجام می‌شود. چنین رفتارهایی فضایی مملو از اضطراب، ترس، تردید و فشارهای روانی و روحی برای زنان فعال در محیط اینترنت ایجاد می‌کند (راودراد، ۱۳۸۴: ۸۹). با گسترش اینترنت در زندگی روزمره و حرفه‌ای افراد، مزاحمان می‌توانند از سهولت دسترسی به اطلاعات شخصی و قابلیت ارسال پیام‌های یک‌طرفه و ناشناس بهره‌برداری کنند. این ویژگی‌ها سبب می‌شود موانع مواجههٔ مستقیم با قربانی کاهش یافته و احتمال اعمال مزاحمت افزایش یابد. درواقع، مزاحمان ممکن است در مواجههٔ حضوری یا تلفنی با قربانی دچار تردید شوند، اما در فضای مجازی ارسال پیام‌های تهدیدآمیز و آزاردهنده برای آن‌ها آسان‌تر است. این نوع آزار می‌تواند مشابه مزاحمت فیزیکی، مقدمه‌ای برای

1. online harrasment

رفتارهای خشونت‌آمیزتر باشد (همان: ۷۸). روش‌های اعمال مزاحمت اینترنتی نسبت به زنان متفاوت و متنوع است. برخی مزاحمان با نفوذ به کامپیوتر یا اینترنت قربانی، وی را مجبور به مشاهده یا توزیع محتوای پورنوگرافی می‌کنند، یا با افشای اطلاعات شخصی او و انتشار پیام‌های تحریک‌آمیز در سایت‌ها و اتاق‌های گفت‌وگو، دیگران را نیز به آزار قربانی تشویق می‌کنند (باستانی، ۱۳۸۳: ۵۰). مزاحمان پیشرفته می‌توانند با استفاده از نرم‌افزارهای اتوماتیک، پیام‌های تهدیدآمیز و آزاردهنده را به صورت منظم یا نامنظم ارسال کنند، بدون اینکه شخصاً هر بار پشت کامپیوتر حضور داشته باشند. این قابلیت، شناسایی و مقابله با مزاحمت را برای قربانی دشوار می‌کند (راودراد، ۱۳۸۴: ۷۹). مزاحمت‌های اینترنتی گاهی به صورت افترا نیز بروز می‌کنند. افترا، فارغ از شکل کلاسیک آن که معمولاً شامل انتشار اسناد یا اظهارات نادرست در جمع یا رسانه‌هاست، می‌تواند در فضای دیجیتال نیز رخ دهد. در این حالت، افترا ممکن است از طریق ایمیل، فایل‌های الکترونیک یا سایر ابزارهای برخط منتشر شود. برای مثال، ارسال مطالب توهین‌آمیز یا فحاشی از طریق ایمیل، یا انتشار محتوایی که می‌تواند افراد را ناراحت کند یا اعتبارشان را خدشه‌دار سازد، در قالب مزاحمت اینترنتی قابل پیگرد است. حتی ارسال پیام‌های ناخواسته یا اسپم نیز در این دسته قرار می‌گیرد. نکتهٔ مهم آن است که برای تحقق جرم مزاحمت اینترنتی، لزوماً محتوای منفی یا زیان‌آور بودن پیام ضروری نیست؛ کافی است دریافت‌کننده بدون رضایت مورد آزار قرار گیرد (دزیانی، ۱۳۸۴: ۵۸).

مزاحمت‌های اینترنتی را می‌توان به دو نوع کلی تقسیم کرد:

۱. مزاحمتی که صرفاً در فضای مجازی رخ می‌دهد و در همان محیط ادامه می‌یابد.

۲. مزاحمتی که از فضای مجازی آغاز می‌شود و به زندگی واقعی قربانی سرایت می‌کند، برای مثال زمانی که مزاحم تلاش می‌کند اطلاعاتی مانند شماره تلفن یا آدرس منزل قربانی را به‌دست آورد (راودراد، ۱۳۸۴: ۸۱).

انواع مزاحمان اینترنتی نیز متفاوت است و شامل موارد زیر می‌شود:

۱. مزاحم معمولی یا عاشق بی‌خطر: این فرد معتقد است رابطه‌اش با قربانی قطع شده و اغلب با یک علاقه‌مند ساده اشتباه گرفته می‌شود.

۲. مزاحم روان‌پریش اینترنتی: این فرد تصور غلطی دارد که قربانی او را دوست دارد، حتی اگر هیچ‌گاه او را ندیده باشد. این مزاحمان اغلب افراد منزوی‌اند و قربانیان خود را معمولاً از میان زنان متأهل یا فعالان اجتماعی مانند معلمان انتخاب می‌کنند. مقابله با این نوع مزاحمت دشوار است.

۳. مزاحم انتقام‌جو: این نوع فرد به دلایلی واقعی یا خیالی عصبانی است و قصد انتقام‌گیری از قربانی را دارد، برای مثال، برخی کارکنان اخراج‌شده ممکن است خود را قربانی بدانند و بخواهند از کارفرما یا افراد مرتبط انتقام بگیرند. درمورد زنان، این مزاحمت ممکن است از سوی همسران پیشین نیز صورت گیرد (همان: ۸۱).

پژوهش‌ها نشان می‌دهد افرادی که در فضای مجازی دست به آزار دیگران می‌زنند، انگیزه‌های گوناگونی دارند؛ انگیزه‌هایی که گاه در زندگی واقعی نیز ریشه دارند و در محیط برخط فقط شکل تازه‌ای به خود می‌گیرند. در مقالهٔ «مسائل اجتماعی زنان در اینترنت» نوشتهٔ اعظم راودراد (همان: ۸۲)، چهار دسته از این انگیزه‌ها توضیح داده شده است:

۱. انگیزه‌های جنسی

این نوع آزار، در فضای دیجیتال پدیده‌ای دور از انتظار نیست؛ همان‌طور که در روابط روزمره نیز بارها مشاهده می‌شود. پنهان بودن هویت در اینترنت، راه را برای کسانی که قصد سوءاستفاده دارند هموار می‌کند و احساس مصونیت در آنان ایجاد می‌کند. بنابراین فرد مزاحم بدون ترس از شناخته شدن، می‌تواند رفتارهای جنسی ناخواسته را نسبت به زنان تکرار کند.

۲. دلبستگی‌های افراطی و روابطِ از کنترل‌خارج‌شده

گاه مزاحمت از دل یک ارتباط عاطفی برخط آغاز می‌شود. ممکن است یکی از طرفین بخواهد رابطه را پایان دهد، اما دیگری نتواند این تصمیم را بپذیرد. چالش اصلی این‌گونه مزاحمت‌ها آن است که رابطه معمولاً با اعتماد آغاز شده و اطلاعات شخصی بسیاری میان طرفین مبادله شده است. همین اطلاعات، پس از قطع رابطه، ابزار آزاردهی در دست فرد متعصب می‌شود. تهدیدهای مکرر، ارسال پیام‌های آزارنده یا حتی پیام‌های حاوی تهدید به مرگ، معمولاً از همین نقطه شکل می‌گیرد.

۳. انتقام‌جویی یا بروز خشم و کینه

در مواردی، فرد مزاحم به‌سبب سخنی، نقدی یا اختلافی در فضای مجازی تصمیم به انتقام می‌گیرد. گاهی حتی هیچ ارتباط قبلی میان مزاحم و قربانی وجود ندارد و فرد تنها برای تخلیهٔ خشم خود، شخصی را به‌طور تصادفی انتخاب می‌کند. در چنین وضعی، قربانی تنها به‌دلیل «در مسیر بودن» هدف قرار می‌گیرد و بار خشم بی‌دلیل یک فرد ناشناس را تحمل می‌کند.

۳. نمایش قدرت و خودنمایی دیجیتال

دسته‌ای از مزاحمان نه به دنبال انتقام‌اند و نه مسئله‌ای شخصی با قربانی دارند؛ آنان صرفاً می‌خواهند توانایی خود در دستکاری، نفوذ یا آزار دیگران را به رخ بکشند. این رفتار نوعی «قدرت‌نمایی کودکانه» در محیط اینترنت است؛ جایی که فرد با کمترین امکانات می‌تواند حس توانمندی کاذب پیدا کند.

افرادی که پیام‌های تهدیدآمیز دریافت می‌کنند اغلب تصور می‌کنند مزاحم فردی خطرناک یا حرفه‌ای است، در حالی که در بسیاری موارد، مزاحم حتی توان انجام کمترین آسیب واقعی را هم ندارد.

همچنین گسترش فناوری‌های ارتباطی، دسترسی افراد به یکدیگر را بدون سختی فراهم کرده است. کافی است مزاحم یک رایانه، یک اتصال ساده و حداقل دانش فنی داشته باشد تا بتواند فرد موردنظر را آزار دهد. سرعت ارتباطات مجازی باعث می‌شود حتی فردی در فاصله‌ای بسیار دور بتواند در چند لحظه موجی از اذیت و تهدید را روانهٔ قربانی کند (نوروزی و افراخته، ۱٤۰۰: ۲۷۰).

پنهان ماندن هویت نیز به‌خودیِ خود نوعی آزار روانی ایجاد می‌کند. در دنیای واقعی، قربانی می‌داند چه کسی آزارش داده و احتمال پیگیری حقوقی وجود دارد، اما در اینترنت، مزاحم می‌تواند با تغییر سرویس‌دهنده، ساختن حساب‌های متعدد و استفاده از نام‌های گوناگون، خود را پشت پرده‌ای از ناشناسی پنهان کند. این وضعیت، احساس بی‌پناهی و آسیب‌پذیری مضاعفی برای قربانی ایجاد می‌کند. ناشناس ماندن، مزاحم را در یک موقعیت برتر قرار می‌دهد. وی در حالی که برای هدف قربانی غیر قابل شناسایی است، می‌تواند در مکانی دیگر، یا همان اطراف یا در اتاق مجاور در محل کار باشد. ناتوانی قربانی در شناسایی مهاجم و ناشناس ماندن وی ممکن است مزاحم را به ادامهٔ این گونه اعمال تشویق کند. به علاوه برخی متهمان با اطمینان از ناشناس‌ماندنشان مکن است بیشتر بخواهند که قربانی را در محل کار و یا منزل تعقیب کنند و اینترنت اطلاعات جامعی را برای این هدف در اختیار آنان قرار خواهد داد.

٦ـ۵. تفکیک خشونت دیجیتال از عناوین مجرمانهٔ سنتی

یکی از نتایج تحلیلی این پژوهش آن است که «خشونت دیجیتال» یک عنوان مجرمانهٔ واحد نیست، بلکه مفهومی جرم‌شناختی و سیاستی برای توصیف مجموعه‌ای از رفتارهاست که ممکن است تحت عناوین کیفری متفاوت قرار گیرند. از این رو، نباید از نبود عنوان مستقل با عنوان «خشونت دیجیتال

علیه زنان» نتیجه گرفت که تمام رفتارهای مزبور فاقد پاسخ کیفری‌اند. در مقابل، وجود عناوین پراکنده نیز به‌تنهایی به معنای کفایت حمایت نیست. مسئلهٔ اصلی، میزان پوشش رفتاری، دسترسی قربانی به حمایت و توان نظام برای پاسخ سریع به رفتارهای ترکیبی است.

بر این اساس، مقاله میان سه وضعیت تمایز می‌گذارد: الف) رفتارهایی که عنوان کیفری نسبتاً روشن دارند؛ ب) رفتارهایی که از طریق ترکیب چند عنوان کیفری قابل تعقیب‌اند، اما حمایت فوری و متناسب برای آن‌ها پیش‌بینی نشده است؛ و ج) رفتارهای نوظهوری که در مرز میان آسیب اجتماعی، نقض حقوق مدنی و جرم قرار می‌گیرند و نیازمند ارزیابی دقیق اصل قانونی بودن جرم و مجازات پیش از جرم‌انگاری جدید هستند. این تفکیک از جرم‌انگاری شتاب‌زده جلوگیری می‌کند و اصلاح سیاست جنایی را به سمت پاسخ متناسب و مبتنی بر شواهد سوق می‌دهد.

۶-۶. خشونت نمادین و استانداردهای تحمیلی زیبایی

یکی از نوظهورترین اشکال خشونت دیجیتال علیه زنان، خشونت مبتنی بر «الگوسازی تحمیلی زیبایی» در فضای مجازی است. در این نوع خشونت، بدن طبیعی زنان به‌طور مستمر در معرض مقایسه با الگوهای غیرواقعی، دستکاری‌شده و تجاری‌سازی‌شده قرار می‌گیرد. شبکه‌های اجتماعی، به‌ویژه پلتفرم‌های تصویرمحور، با ترویج چهره‌ها و بدن‌های یکسان‌سازی‌شده، نوعی «بی‌ارزش‌سازی بدن طبیعی» را بازتولید می‌کنند که مستقیماً بر عزت‌نفس زنان تأثیر می‌گذارد. این پدیده که می‌توان آن را «خشونت زیبایی‌شناختی» نامید، زنان را تحت فشار روانی برای تغییر بدن خود از طریق جراحی‌های زیبایی قرار می‌دهد. فقدان نظارت قانونی بر تبلیغات پزشکی در فضای مجازی و فعالیت آزادانهٔ اینفلوئنسرهای غیرمتخصص، مصداقی از رهاشدگی فضای سایبر است که سلامت جسم و روان زنان را تهدید می‌کند. اگرچه این مورد صراحتاً در قوانین کیفری جرم‌انگاری نشده، اما ذیل بحث «مداخلهٔ غیرمجاز در امور پزشکی» و «آسیب به سلامت عمومی» قابل تحلیل است. در این فرایند، تبلیغ گستردهٔ جراحی‌های زیبایی، فیلرها، تزریق‌ها و مداخلات پزشکی زیبایی در بستر فضای مجازی آن هم بدون نظارت مؤثر حقوقی و پزشکی به شکل‌گیری نوعی اجبار پنهان اجتماعی منجر می‌شود؛ اجباری که زنان را به سوی تغییر بدن خود برای کسب پذیرش اجتماعی سوق می‌دهد. این سازوکار را می‌توان شکل خاصی از «خشونت نمادین» دانست؛ خشونتی که نه از طریق ضرب و جرح، بلکه از طریق تحقیر خاموش بدن زن و القای حس «ناکافی بودن» به او اعمال

می‌شود. پیامدهای این شکل از خشونت، در کاهش اعتماد به نفس، افزایش اختلالات اضطرابی، افسردگی، نارضایتی از بدن و گرایش به رفتارهای پرخطر روانی و جسمانی در میان زنان، به‌ویژه دختران جوان، کاملاً مشهود است.

۷. رویکرد سازمان بهداشت جهانی،چالش‌ها و راهبردهای سیاست جنایی نوین

۷ـ۱. رویکرد سازمان بهداشت جهانی و چالش‌های سیاست جنایی ایران

برای درک دقیق شکاف موجود میان استانداردهای جهانی و وضعیت کنونی سیاست جنایی داخلی ضروری است که مبانی نظری و عملیاتی هر دو حوزه مورد واکاوی تطبیقی قرار گیرد. سازمان بهداشت جهانی با رویکردی کل‌نگر خشونت دیجیتال را فراتر از جرم رایانه‌ای صرف و به‌عنوان بخشی از خشونت مبتنی بر جنسیت و بحران سلامت عمومی می‌نگرد که نیازمند مداخله‌های چندوجهی است. درمقابل، سیاست جنایی ایران با تکیه بر مبانی سنتی و قوانین موضوعه عمدتاً بر جنبه‌های کیفری، مجازات‌محوری و حفظ اخلاق عمومی تمرکز دارد و کمتر به ابعاد روان‌شناختی و حمایتی بزه‌دیدگان توجه نشان داده است. در این بخش تلاش می‌شود با تحلیل اسناد بین‌المللی و قوانین داخلی تقابل این دو رویکرد در دو محور «مبانی پارادایمی» و «راهبردهای پیشگیری» تبیین شود تا چالش‌های ساختاری و کاستی‌های سیاست جنایی ایران در مواجهه با خشونت دیجیتال علیه زنان آشکار گردد.

۷ـ۲. پارادایم سلامت‌محور در برابر رویکرد امنیت‌مدار

۷ـ۲ـ۱. معیارهای عملیاتی همسویی با رویکرد سلامت‌محور

برای جلوگیری از استفادهٔ کلی و غیرعملیاتی از مفهوم «رویکرد سازمان بهداشت جهانی»، در این پژوهش همسویی با رویکرد سلامت‌محور براساس پنج معیار بررسی می‌شود: ۱. پیشگیری اولیه و کاهش عوامل خطر؛ ۲. دسترسی قربانیان به خدمات سلامت و سلامت روان؛ ۳. پاسخ چندبخشی و هماهنگ میان نهادهای قضائی، انتظامی، بهداشتی و اجتماعی؛ ۴. تولید داده‌های قابل تفکیک برای شناخت الگوی خشونت و ارزیابی سیاست؛ و ۵. توجه به پیامدهای کوتاه‌مدت و بلندمدت خشونت در طراحی مداخله. این معیارها مبنای مقایسهٔ ایران و رویکرد سلامت‌محور قرار می‌گیرند.

براساس این معیارها، شکاف ایران را باید «شکاف نهادی ـ سیاستی» دانست، نه صرفاً «شکاف تقنینی». قانون کیفری عمدتاً رفتار مرتکب را تعریف و مجازات می‌کند، در حالی که سیاست سلامت‌محور باید برای مسیر بزه‌دیده نیز پاسخ طراحی کند: گزارش امن، ارزیابی خطر، توقف یا کاهش مواجهه با محتوای زیان‌بار، ارجاع به خدمات سلامت روان، حمایت اجتماعی و پیگیری نتایج. بنابراین، اصلاح قانون بدون اصلاح سازوکارهای اجرایی و حمایتی، به‌تنهایی قادر به پر کردن شکاف شناسایی‌شده نیست.

سازمان بهداشت جهانی طی سال‌های اخیر خشونت دیجیتال را امتداد پیچیده‌تر و چندلایه‌تر خشونت مبتنی بر جنسیت دانسته و آن را تهدیدی مستقیم برای سلامت روان زنان معرفی کرده است (Arias & Pankhurst, 2021: 8). در اسناد کلیدی این سازمان، ازجمله

> طرح اقدام جهانی برای تقویت نقش نظام سلامت در مواجهه با خشونت علیه زنان تصریح شده است که خشونت در فضای برخط واجد همان پیامدهای روانی خشونت فیزیکی است، با این تفاوت که شدت و پایداری آسیب در محیط دیجیتال به‌دلیل ماندگاری محتوا و امکان بازنشر گسترده، عمق بیشتری می‌یابد در گزارش‌های پژوهشی WHO، این آسیب‌ها در سه سطح فوری، میان‌مدت و بلندمدت دسته‌بندی شده‌اند و اختلالاتی همچون اضطراب مزمن، افسردگی، آشفتگی هویتی، PTSD[1] به‌عنوان پیامدهای شایع خشونت دیجیتال ذکر شده‌اند (Lami, 2021:145).

سازمان بهداشت جهانی همچنین بر خطرات فزایندهٔ اعمال فشارهای زیبایی‌شناختی در فضای دیجیتال تأکید دارد و آن را یکی از اشکال خشونت ساختاری علیه زنان می‌داند. در حالی که در بسیاری از کشورها، تبلیغات مربوط به مداخلات زیبایی تحت نظارت سخت‌گیرانه قرار دارد، در ایران خلأ جدی در تنظیم‌گری تبلیغات جراحی‌ها و اقدامات زیبایی در بستر شبکه‌های اجتماعی مشاهده می‌شود؛ مسئله‌ای که سلامت روان و جسم زنان را در معرض تهدید مضاعف قرار می‌دهد. سازمان بهداشت جهانی به‌جای تکیه بر رویکرد کیفری، چارچوبی سلامت‌محور ارائه می‌دهد و دولت‌ها را مکلف می‌داند که برای قربانیان خدمات مشاوره‌ای، روان‌درمانی کوتاه‌مدت، غربال‌گری خطر و حمایت اجتماعی فراهم کنند. در این رویکرد تأکید می‌شود که نخستین پاسخ به خشونت دیجیتال باید از سوی نظام سلامت باشد، نه صرفاً نظام کیفری، زیرا ابعاد روانی آسیب، نقطهٔ آغاز مداخله است. این نگاه

---

۱. اختلال اضطراب یا استرس پس از سانحه

سلامت‌محور، شبکهٔ مداخله‌ای چندنهادی شامل وزارت بهداشت، بخش آموزش، پلیس سایبری و نهادهای اجتماعی را ضروری می‌سازد؛ شبکه‌ای که به‌گفتهٔ WHO، بدون آن امکان مدیریت آسیب‌های روانی زنان در محیط دیجیتال فراهم نمی‌شود (Henry & Pawll, 2018a: 69) .

در مقابل، سیاست جنایی ایران عمدتاً بر جرم‌انگاری و واکنش پسینی به رفتار مجرمانه متمرکز است. ساختارهای قانونی مرتبط، همچون قانون جرائم رایانه‌ای و مقررات پراکندهٔ کیفری، بیشتر بر رفتار مرتکب تمرکز دارند تا پیامدهای روانی قربانی (سلیمی قلعه‌ئی و همکاران، ۱٤۰۳: ۵-۷). در بررسی سیاست جنایی ایران مشاهده می‌شود که هدف اصلی، تأمین امنیت اخلاقی و حفظ حیثیت افراد است، نه حمایت فعال از سلامت روان زنان، همین امر موجب می‌شود پیامدهای روانی خشونت دیجیتال به‌عنوان عنصر فرعی و تبعی تلقی شوند (ارجمند و شریفی، ۱٤۰۳: ۱۰۹) این تفاوت در فلسفهٔ تقنینی، یکی از اصلی‌ترین شکاف‌ها میان ایران و استانداردهای ارائه‌شده از سوی سازمان بهداشت جهانی است (Woodlock, 2017: 584-602).

۷ـ۳. راهبردهای پیشگیری و مداخله در سیاست جنایی نوین

۷ـ۳ـ۱. مدل پیشنهادی سیاست جنایی چهارحلقه‌ای

بر مبنای یافته‌های تطبیقی، مدل پیشنهادی مقاله از چهار حلقهٔ مکمل تشکیل می‌شود. حلقهٔ نخست «پاسخ حقوقی» است که شامل جرم‌انگاری موجود، تعیین مسئولیت، ضمانت اجرا و تدابیر فوری برای توقف آسیب است. حلقهٔ دوم «پیشگیری» است که آموزش سواد دیجیتال، ارتقای آگاهی حقوقی، طراحی ایمن پلتفرم‌ها و مداخلات هدفمند برای گروه‌های در معرض خطر را دربرمی‌گیرد. حلقهٔ سوم «حمایت بزه‌دیده‌محور» است که دسترسی به خدمات سلامت روان، حمایت حقوقی، محرمانگی و جلوگیری از بزه‌دیدگی مجدد را محور قرار می‌دهد. حلقهٔ چهارم «حکمرانی داده و ارزیابی» است که ایجاد نظام ثبت و طبقه‌بندی داده، شاخص‌های عملکرد و ارزیابی دوره‌ای سیاست را ضروری می‌داند.

مزیت این مدل در آن است که هر حلقه قابل ارزیابی مستقل است، اما کارآمدی کل سیاست تابع ارتباط میان آن‌هاست. برای مثال، افزایش کشف جرم بدون افزایش دسترسی قربانیان به خدمات حمایتی ممکن است صرفاً ظرفیت سرکوب را بالا ببرد، نه اینکه آسیب روانی یا تکرار خشونت را

کاهش دهد. همچنین آموزش بدون سازوکار گزارش‌دهی و پاسخ سریع، اثر محدودی خواهد داشت. بنابراین، معیار نهایی موفقیت سیاست جنایی باید کاهش خطر، کاهش تکرار خشونت، افزایش دسترسی به حمایت و ارتقای امنیت روانی باشد؛ نه صرفاً افزایش تعداد پرونده‌های کیفری.

در سطح تقنینی، این مدل پیشنهاد می‌کند که در اصلاحات آتی، حمایت از قربانی در کنار حمایت از حیثیت و حریم خصوصی مورد تصریح قرار گیرد؛ برای تهدید و انتشار محتوای خصوصی سازوکارهای فوری و متناسب پیش‌بینی شود؛ دربارهٔ محتوای دستکاری‌شده و مصنوعی، با رعایت اصل قانونی بودن و اصل تناسب، خلأهای موجود شناسایی و در صورت احراز ضرورت تقنینی برطرف شود؛ و در سطح اجرایی، پروتکل مشترکی میان پلیس، مراجع قضائی، خدمات سلامت و نهادهای اجتماعی برای ارجاع و حمایت از بزه‌دیدگان تدوین شود.

جدول ٤: مقایسهٔ وضعیت غالب نظام کیفری ایران با الگوی سلامت‌محور و پیشنهادهای سیاستی

پیشنهاد سیاستی	الگوی سلامت محور	وضعیت غالب در نظام کیفری ایران	معیار ارزیابی
تکمیل پوشش رفتاری و تدابیر فوری	پاسخ متناسب و همراه با حمایت	جرم‌انگاری پراکندهٔ مصادیق	پاسخ کیفری
آموزش، سواد دیجیتال و کاهش عوامل خطر	پیشگیری اولیه و ثانویه	غلبهٔ واکنش پس از وقوع	پیشگیری
پروتکل ارجاع و حمایت روانی ـ حقوقی	خدمات سلامت و حمایت مستمر	تمرکز بیشتر بر رفتار مرتکب	حمایت بزه‌دیده
ثبت تفکیک‌شده بر حسب نوع خشونت و جنسیت	سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد	نبود دادهٔ تفصیلی و یکپارچه	داده و ارزیابی

در تحلیل تطبیقی، مشاهده می‌شود که WHO بر پیشگیری اولیه اتکا دارد؛ یعنی آموزش، سواد رسانه‌ای، آگاهی از امنیت دیجیتال و ایجاد محیط‌های برخط امن. در حالی که سیاست جنایی ایران در این سطح تقریباً فاقد برنامهٔ ملی یا سامانه آموزشی هدفمند دربارهٔ خشونت دیجیتال است

(ارجمند و شریفی، ۱۴۰۳: ۱۲۰). در سطح پیشگیری ثانویه نیز WHO بر ارزیابی خطر، مداخلهٔ روان‌شناختی و حمایت خانواده‌محور تأکید دارد، در حالی که ایران عمدتاً به واکنش پلیسی و قضائی تکیه می‌کند و از لحاظ حمایت روانی فاقد پروتکل‌های مدون ملی است (Citron, 2014: 12) . در پیشگیری ثالثیه نیز WHO مدل‌های توان‌افزایی روانی ـ اجتماعی را توصیه می‌کند تا قربانی بتواند تجربهٔ آسیب را مدیریت کند و بهزیستی روانی خود را بازیابد، اما در ایران چنین مدل‌هایی تنها به‌صورت موردی و محدود وجود دارد و با نظام کیفری نیز پیوند نهادینه ندارد (Henry & Powell, 2018b: 45).

تفاوت‌های دو رویکرد در حوزهٔ جرم‌انگاری نیز برجسته است. ایران بخشی از مصادیق خشونت دیجیتال مانند تهدید، نشر اکاذیب یا انتشار تصاویر خصوصی را جرم‌انگاری کرده، اما بسیاری از مصادیق نوظهور ازجمله deepfake[1] جنسیتی، مزاحمت دیجیتال مستمر[2] و حملات سایبری جنسیت‌محور هنوز فاقد عنوان مستقل یا سازوکار حمایتی ویژه هستند (زندی، ۱۴۰۲: ۲۲۲). درمقابل، WHO بر جرم‌انگاری خاص اصرار ندارد و بیشتر بر استانداردسازی قوانین در راستای حفظ سلامت روان و صیانت از کرامت زنان تأکید می‌کند؛ یعنی هدف نهایی باید کاهش آسیب باشد، نه صرفاً افزایش مجازات (Jane, 2017: 608-622). برآیند این ارزیابی نشان می‌دهد که ایران با وجود برخورد کیفری نسبتاً قوی، هنوز فاقد «سیاست سلامت‌محور» در حوزهٔ خشونت دیجیتال است. این فقدان موجب کاهش نرخ گزارش‌دهی، افزایش ترس از پیگیری قضائی، تعمیق آسیب‌های روان‌شناختی در میان زنان می‌شود (Flynn et al., 2020: 5656-5678). به بیان دیگر، راهبرد ایران در نقطهٔ «واکنش» مستقر است، در حالی که راهبرد WHO در نقطهٔ «پیشگیری و حمایت» توسعه یافته است. همین شکاف مفهومی، مهم‌ترین عامل عدم تناسب میان سیاست‌های کنونی و نیازهای واقعی قربانیان محسوب می‌شود (Lewis, 2017: 718-732).

در مسیر اصلاح، ایران نیازمند سیاستی تلفیقی است که میان پاسخ کیفری و مداخلهٔ سلامت‌محور پیوند برقرار کند. این چارچوب باید خشونت دیجیتال را به‌عنوان تهدید جدی سلامت عمومی زنان شناسایی کند و مداخله‌های آموزشی، روان‌شناختی و اجتماعی را در کنار برخورد کیفری قرار دهد. ایجاد مراکز خدمات روانی ویژهٔ قربانیان خشونت دیجیتال، طراحی پروتکل ملی مشاورهٔ روان‌شناختی، راه‌اندازی سامانهٔ ملی گزارش‌دهی محرمانه، همکاری نهادی میان وزارت

---

۱. جعل عمیق

2. stalking

بهداشت، پلیس فتا و قوهٔ قضائیه از نخستین گام‌های ضروری هستند (فتاحیان، ۱۳۹۶: ۳۱-۳۲). در کنار اصلاحات نهادی، بازنگری قانونی نیز ضرورت دارد؛ ازجمله تعریف قانونی «خشونت دیجیتال جنسیت‌محور»، جرم‌انگاری حملات مبتنی بر فناوری‌های نو مانند deepfake، تدوین نظام حمایتی مناسب برای زنان قربانی. هم‌زمان، سیاست پیشگیرانه باید بر آموزش امنیت دیجیتال، افزایش تاب‌آوری روانی، سواد رسانه‌ای و توانمندسازی زنان تمرکز کند، زیرا این عناصر در رویکرد WHO مؤلفه‌های اساسی برای کاهش آسیب روانی محسوب می‌شوند (Vickery & Everbach, 2018: 7; Mantilla, 2015: 28).

درنهایت، آنچه برای ایران ضرورت دارد، گذار از یک سیاست صرفاً کیفری به سمت سیاست یکپارچه‌ای است که سلامت روان، حمایت اجتماعی و امنیت دیجیتال را به ستون‌های اصلی مقابله با خشونت دیجیتال تبدیل کند؛ سیاستی که بتواند میان حقوق کیفری و نظام سلامت پلی پایدار بنا کند و پاسخ ملی را از واکنش منفعلانه به مداخلهٔ فعال، علمی و انسان‌محور تبدیل سازد (وطنی و اسدی، ۱۳۹۵: ۱۰۱).

۷ـ۴. پیشنهادهای اصلاحی مشخص و قابل تقنین

۷ـ۴ـ۱. پیشنهاد نخست: تعریف و طبقه‌بندی سیاستی خشونت دیجیتال

به‌جای جرم‌انگاری شتاب‌زده همهٔ رفتارهای دیجیتال، پیشنهاد می‌شود در یک سند سیاست جنایی یا قانون جامع، «خشونت دیجیتال مبتنی بر جنسیت» به‌عنوان یک مفهوم سیاستی تعریف و سپس مصادیق کیفری آن به‌صورت احصایی یا تمثیلی مشخص شود. این تعریف باید رفتارهایی مانند انتشار غیررضایی محتوای خصوصی، تهدید به انتشار، تعقیب و آزار مستمر، دستکاری محتوای جنسی/ تحقیرآمیز، اخاذی مبتنی بر دادهٔ خصوصی و برخی اشکال بهره‌کشی تسهیل‌شده با فناوری را از رفتارهای صرفاً نامطلوب اجتماعی تفکیک کند.

۷ـ۴ـ۲. پیشنهاد دوم: تکمیل حمایت از مادهٔ ۷۴۵

حمایت کیفری نباید فقط پس از تحقق انتشار و ورود ضرر فعال شود. در مواردی که تهدید جدی و قابل اثبات به انتشار محتوای خصوصی وجود دارد، امکان اتخاذ تدابیر حمایتی فوری باید پیش بینی شود. همچنین برای بازنشرهای زنجیره‌ای، سازوکارهای سریع حفظ ادله و درخواست توقف

دسترسی باید روشن باشد. این اصلاح می‌تواند از طریق قانون خاص یا دستورالعمل قضائی دقیق، بدون توسعهٔ نامتناسب قلمرو جرم‌انگاری انجام شود.

۷ـ٤ـ۳. پیشنهاد سوم: پاسخ اختصاصی به deepfake و محتوای مصنوعی

در مواردی که محتوای مصنوعی به‌صورت جنسی یا تحقیرآمیز به شخص منتسب می‌شود و با قصد آسیب به حیثیت یا اخاذی انتشار می‌یابد، باید رابطهٔ آن با مواد ۷۴۴ و ۷۴۵ روشن شود. در صورت ناکافی‌بودن تفسیر موجود، قانونگذار می‌تواند عنصر «ایجاد یا انتشار محتوای مصنوعی منتسب به شخص بدون رضایت و با قصد هتک حیثیت / اخاذی» را به‌صورت محدود و دقیق تنظیم کند. پیشنهاد مقاله، جرم‌انگاری عام «دیپ‌فیک» نیست، بلکه جرم‌انگاری رفتار زیان‌بار مشخص با رعایت اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌هاست.

۷ـ٤ـ٤. پیشنهاد چهارم: ایجاد پروتکل ارجاع سلامت روان

برای پرونده‌هایی که با تهدید جنسی، انتشار محتوای خصوصی یا تعقیب مستمر همراهند، پلیس و مرجع قضائی باید بتوانند با رضایت و حفظ محرمانگی، بزه‌دیده را به خدمات سلامت روان ارجاع دهند. این پروتکل باید شامل ارزیابی خطر، حمایت فوری، محرمانگی اطلاعات و منع افشای غیرضروری داده‌های حساس باشد. چنین اقدامی دقیقاً همان نقطه‌ای است که پاسخ کیفری را به پاسخ سلامت‌محور پیوند می‌دهد.

۷ـ٤ـ٥. پیشنهاد پنجم: سامانهٔ داده و شاخص ارزیابی سیاست

پیشنهاد می‌شود سالانه شاخصی با عنوان «شاخص پاسخ سیاست جنایی به خشونت دیجیتال علیه زنان» منتشر شود. این شاخص می‌تواند پنج مؤلفه داشته باشد: تعداد شکایت‌های تفکیک‌شده، زمان متوسط حفظ / حذف محتوای زیان‌بار، نرخ ارجاع به خدمات حمایتی، نتیجهٔ قضائی پرونده ها و میزان دسترسی بزه‌دیدگان به خدمات سلامت. این شاخص، سیاست جنایی را از سطح «وجود قانون» به سطح «نتیجهٔ قابل سنجش» منتقل می‌کند.

۸. بحث و یافته‌های نهایی

یافتهٔ نخست این است که نظام کیفری ایران فاقد ابزار قانونی برای مواجهه با خشونت دیجیتال نیست؛ مواد ۷۴۴ تا ۷۴۶ و مقررات پراکندهٔ دیگر ،ظرفیت واکنش به بخشی از رفتارها را فراهم کرده اند. بنابراین، تعبیر دقیق‌تر از وضعیت موجود، پوشش ناقص و غیریکپارچه است نه فقدان مطلق حمایت کیفری. یافتهٔ دوم آن است که فناوری، آسیب را به فراتر از عنصر مادی جرم منتقل کرده است: ماندگاری و بازتولید محتوا، ترس از افشای مجدد، فشار اجتماعی و اختلال در احساس امنیت می‌تواند حتی پس از توقف رفتار اولیه ادامه یابد. یافتهٔ سوم، که وجه نوآورانهٔ مقاله را تشکیل می‌دهد، این است که پاسخ مؤثر باید زنجیره‌ای باشد و چهار حلقهٔ حفاظت حقوقی، پیشگیری، سلامت و حکمرانی داده را به هم متصل کند.

یافتهٔ چهارم به داده‌های تجربی مربوط است. در وضعیت کنونی، داده‌های عمومی جرائم سایبری برای سنجش خشونت جنسیتی دیجیتال کافی نیستند. بنابراین، ادعای «افزایش» یا «شیوع گسترده» باید فقط در جایی به‌کار رود که مطالعهٔ معتبر یا آمار اختصاصی آن را پشتیبانی کند. این اصلاح، استحکام روش‌شناختی مقاله را افزایش می‌دهد و هم‌زمان نشان می‌دهد که فقدان دادهٔ تفکیک‌شده خود یکی از موانع سیاست‌گذاری مبتنی بر شواهد است.

نتیجه‌گیری

خشونت دیجیتال علیه زنان، در نقطهٔ تلاقی حقوق کیفری، فناوری، سلامت عمومی و سیاست اجتماعی قرار دارد. بررسی تطبیقی نشان داد که رویکرد سلامت‌محور WHO، پاسخ به خشونت را به مجازات مرتکب محدود نمی‌کند، بلکه بر پیشگیری، خدمات survivor-centred، سلامت روان، تولید داده و همکاری بین‌بخشی تأکید دارد. در ایران، قانونگذار در حوزه‌هایی مانند تحریف محتوای تصویری، انتشار غیررضایی محتوای خصوصی و نشر اکاذیب ابزارهای کیفری ایجاد کرده است، اما این ابزارها در قالب یک زنجیرهٔ سیاستی منسجم با پیشگیری و حمایت سلامت‌محور عمل نمی کنند.

بر این اساس، راه‌حل پیشنهادی مقاله، توسعهٔ بی‌رویهٔ جرم‌انگاری نیست. اصلاح مطلوب باید سه سطح را هم‌زمان پوشش دهد: در سطح تقنینی، تکمیل حمایت از قربانیان و روشن کردن وضعیت رفتارهای نوظهور؛ در سطح اجرایی، ایجاد پروتکل سریع حفظ ادله، توقف انتشار و ارجاع

به خدمات سلامت؛ و در سطح حکمرانی، ایجاد نظام دادهٔ تفکیک‌شده و شاخص سالانهٔ ارزیابی سیاست. بر مبنای مدل چهارحلقه‌ای پیشنهادی، سیاست جنایی زمانی کارآمد است که بتواند از «شناسایی رفتار» به «کاهش آسیب» و از «رسیدگی به پرونده» به «یادگیری نهادی» حرکت کند. این جابه‌جایی از سیاست جنایی صرفاً جرم‌محور به سیاست جنایی سلامت‌محور، مهم‌ترین دستاورد تحلیلی پژوهش حاضر است.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت اصلی پژوهش، نبود مجموعه دادهٔ ملی عمومی و تفکیک‌شده دربارهٔ خشونت دیجیتال علیه زنان و پیامدهای سلامت روانی آن است. از این رو، مقاله از تعمیم آمار عمومی جرائم سایبری به خشونت جنسیتی پرهیز کرده است. محدودیت دوم، تفاوت میان مفهوم خشونت دیجیتال در ادبیات اجتماعی و عناوین مجرمانهٔ موجود در حقوق ایران است. این تفاوت موجب می‌شود همهٔ مصادیق اجتماعی، الزاماً واجد وصف کیفری نباشند. پژوهش‌های آینده می‌توانند با روش پیمایشی یا مطالعهٔ پرونده‌های قضائی، مدل پیشنهادی را به‌صورت کمی آزمون کنند.

حامی مالی:
این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:
جمال بیگی: مفهوم‌سازی، نظارت بر داده‌ها، اعتبارسنجی، مدیریت پروژه، منابع.
زهرا اقبالی: روش‌شناسی، تحلیل، نوشتن بررسی و ویرایش، تحقیق و بررسی، پیش‌نویس اصلی.

تعارض منافع:
بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

ملاحظات اخلاقی:
این پژوهش بر پایهٔ مطالعهٔ اسناد، قوانین، رویه‌های قضائی و منابع کتابخانه‌ای انجام شده و در آن هیچ‌گونه مطالعه‌ای بر روی انسان، حیوان یا داده‌های شخصی صورت نگرفته است؛ بنابراین، اخذ

تأییدیه کمیتهٔ اخلاق برای این پژوهش ضروری نبوده است. با این حال، نویسنده اصول امانت‌داری علمی، صداقت پژوهشی، استناددهی صحیح و رعایت حقوق مالکیت فکری را در تمامی مراحل پژوهش رعایت کرده است.

در تهیهٔ این مقاله از ابزارهای هوش مصنوعی مولد صرفاً برای کمک به ویرایش زبانی، بهبود ساختار نگارش و ارتقای خوانایی متن استفاده شده است. این ابزارها در طراحی پژوهش، تحلیل علمی، تفسیر یافته‌ها، استنتاج نتایج یا تصمیم‌گیری‌های پژوهشی نقشی نداشته‌اند و مسئولیت کامل صحت، اصالت و محتوای نهایی مقاله بر عهده نویسنده/نویسندگان است.

موافقت نویسندگان:

تمامی نویسندگان نسخه نهایی مقاله را مطالعه و تأیید کرده‌اند و با انتشار آن موافقت دارند.

منابع

ارجمند، مارال و شریفی، بهدادا (۱٤۰۳)، «جرائم علیه زنان در فضای سایبری: چالش‌های قانونی، خلأهای حقوقی و راهکارهای مقابله»، حقوق سایبری، ۲، ۱۰٤-۱۲٤.

اشتری، بهناز (۱۳۸۵)، قاچاق زنان، چاپ اول، تهران: میزان.

السان، مصطفی (۱۳۸٤)، «قاچاق زنان و کودکان برای بهره‌کشی جنسی از منع جهانی تا حمایت از بزه دیدگان»، نشریهٔ رفاه اجتماعی، ۱٦، ۳۲۹-۳٦٤.

باستانی، برومند (۱۳۸۳)، جرایم کامپیوتری و اینترنتی جلوه‌ای نوین از بزهکاری، چاپ اول، تهران: بهنامی.

حبیب‌زاده، محمدجعفر و همکاران (۱۳۸۸)، «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، پژوهش‌های حقوقی تطبیقی، ٤، ۹۹-۱۲۳.

دزیانی، محمدحسن (۱۳۸٤)، «ایمنی در اینترنت ـ راهنمایی برای والدین»، قضاوت، ۳٤، ٥٤-٥٦.

راودراد، اعظم (۱۳۸٤)، «مسایل اجتماعی زنان در اینترنت»، مطالعات فرهنگی و ارتباطات، ۳، ۷۳ ـ ۹۲.

رایجیان اصلی، مهرداد (۱۳۸٤)، بزه‌دیده‌شناسی حمایتی، چاپ اول، تهران: دادگستر.

زندی، محمدرضا (۱۳۸۹)، تحقیقات مقدماتی در جرایم سایبری، چاپ اول، تهران: جنگل و جاودانه.

زررخ، احسان (۱۳۸۹)، بزه‌دیده‌شناسی سایبری، فصلنامهٔ مجلس و پژوهش، ۶۴، ۱۲۷-۱۵۸.

زندی، محمدرضا، حسینی، سیده آمنه و تدین، عباس (۱٤۰۲)، «ضرورت‌سنجی جرم‌انگاری پدیدهٔ قلدری مجازی در حقوق کیفری ایران و آمریکا»، حقوق تطبیقی، ۲۱۹،۱۹-۲٤٤.

سلیمی قلعه‌ئی، احسان، حسین‌زاده قدیم، آیدا و بوذری، سپیده (۱٤۰۳)، «خشونت علیه زنان در شبکه‌های اجتماعی برخط: شناسایی گونه‌ها، صدمات روانی و راهبردهای واکنشی»، حقوق پزشکی، ۵۹، ۱٤۷-۱٦۳.

فتاحیان، مریم (۱۳۹٦)، «بررسی علل جهانی افزایش خشونت سایبری علیه زنان»، قانون یار، ۳، ۲۹-٤۸.

معظمی، شهلا (۱۳۸٤)، جرم سازمان‌یافته و راه‌کارهای جهانی مقابله با آن، چاپ اول، تهران: دادگستر.

نوروزی، زهرا و افراخته، عبدالحمید (۱٤۰۰)، «واکاوی خشونت سایبری زنان و چتر حمایت قانون‌گذاری ملی و بین‌المللی»، پژوهش‌نامهٔ زنان، ۲، ۲۵۹_۲۹۰.

وطنی، امیر و اسدی، حمید (۱۳۹۵)، «سیاست جنایی جمهوری اسلامی ایران در جرائم سایبری با تأکید بر ویژگی‌های خاص این جرائم»، پژوهشنامهٔ حقوق اسلامی، ۱(٤۳)،۹۹-۱۲٦.

References

Arias, E., & Pankhurst, H. (2021), *Digital Gender-Based Violence and Women's Mental Health: A Global Review*, London: Routledge.

Citron, D. K. (2014), *Hate Crimes in Cyberspace. Harvard University Press*, (This book explores the legal and social implications of online harassment, with a focus on gender-based violence against women).

Flynn, A., Henry, N., & Powell, A. (2020), "Technology-facilitated sexual violence victimization: Results from an exploratory survey of young women in Australia", *Journal of Interpersonal Violence*, *35*(23-24), 5656-5678. (Empirical study on prevalence and effects of online sexual violence).

Henry, N., & Powell, A. (2018a), *Technology-Facilitated Sexual Violence*, NewYork: Springer.

Henry, N., & Powell, A. (2018b), *Technology-Facilitated Sexual Violence: A Multidisciplinary Approach to the Crimes of Technology-Facilitated Sexual Violence and Abuse. Routledge*, (Examines forms of digital abuse, including image-based sexual exploitation targeting women).

Jane, E. A. (2017), "Misandry online: 'Incel' anger and the mainstreaming of misogyny", *Continuum: Journal of Media & Cultural Studies*, *32*(5), 608-

622. (Discusses online misogyny and its violent manifestations against women).

Lami, C. (2021), "Digital Harassment and Women's Mental Health: A Public Health Perspective", *Journal of Global Mental Health*, *4*(2), 140–159.

Lewis, R., Rowe, M., & Wiper, C. (2017), "Online abuse, harassment, and discrimination: A study of women's experiences in the workplace", *Journal of Gender Studies*, *26*(7), 718-732. (Analyzes workplace-related cyber violence faced by women).

Mantilla, K. (2015), *Gendertrolling: How Misogyny Went Viral*, Praeger. (Investigates the viral nature of gendered online trolling and its impact on women).

United Nations General Assembly. (2000), *Protocol to prevent, suppress and punish trafficking in persons, especially women and children*, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime (A/RES/55/25). New York: United Nations. United Nations Treaty Series, 2237, 319. https://treaties.un.org/doc/Publication/MTDSG/Volume%20II/Chapter%20XVIII/xviii-12-a.en.pdf.

Vickery, J. R., & Everbach, T. (Eds.). (2018), *Mediating Misogyny: Gender, Technology, and Harassment*, Palgrave Macmillan. (A collection of essays on technology-enabled gender violence).

Woodlock, D. (2017), "The Abuse of Technology in Domestic Violence and Stalking", *Violence Against Women*, *23*(5), 584–602.

World Health Organization. (2026a), *Violence against women* [Fact sheet]. Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women.

World Health Organization. (2022), *Preventing intimate partner violence improves mental health* [News release]. Geneva: World Health Organization. https://www.who.int/news/item/06-10-2022-preventing-intimate-partner-violence-improves-mental-health.